

Economisch-Statistische Berichten

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT

13 OKTOBER 1971

56e JAARGANG

No. 2819

Economen

Enkele weken geleden verscheen *Economen in Nederland*, een studie die in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid door het Instituut voor Arbeidsvraagstukken van de Katholieke Hogeschool te Tilburg werd ingesteld naar de functies en carrièrepatronen van de academisch gevormde economen die in Nederland wonen en werken¹.

Voordat ik enkele opmerkingen maak over deze studie, heeft het zin ons af te vragen wat economen zijn. Het rapportje heeft betrekking op alle economen. Dit zijn volgens de auteurs academici die een economische opleiding hebben gevolgd. Onder econoom wordt in het rapportje een bepaalde functie verstaan. Een econoom met een academische opleiding is dan een econoom, maar een econoom hoeft geen econoom te zijn. In de praktijk is het onderscheid tussen econoom en econoomist verwarrend. Deze verwarring blijkt ook uit de titel van het boekje, die volgens de bovenstaande onderscheiding verkeerd is gekozen. Dit hoeft echter geen afbreuk te doen aan de kwaliteit van de publikatie. Om meer verwarring te voorkomen, zal ik hieronder onder economen alle afgestudeerden in de economie verstaan.

Het rapport kan eigenlijk beschouwd worden als een kwantitatieve beschrijving van de arbeidsmarkt voor economen. Er worden interessante gegevens vermeld over de leeftijd van afstuderen (gemiddeld 28 jaar), de sociale afkomst, het inkomen, functiewisseling, inhoud en niveau van de functies, recrutering, wensen inzake de opleiding, geografische en sectorale spreiding en de vervangbaarheid. Dit zijn allemaal zaken waaruit conclusies kunnen worden getrokken voor het voeren van een arbeidsmarktbeleid. Ik zie echter bepaald niet gebeuren dat men hiertoe in Nederland zal besluiten, zodat de studie slechts interessante kwantitatieve informatie verschaft waarmee waarschijnlijk weinig zal worden gedaan. Dit wetende, vraag ik mij af of men er niet beter aan had gedaan om meer sociale en maatschappelijke achtergronden van de Nederlandse econoom te onderzoeken, waarbij men, anders dan in de studie, niet bang is ook een evaluatie te geven. Zijn de

economen werkelijk filosofen van het dagelijks brood, zoals wel eens wordt beweerd? Het is mogelijk dat economen slechts hun vak kozen om een bepaalde inkomens- en maatschappelijke positie te bereiken zonder filosofen genoemd te willen of te mogen worden. En mochten zij filosoferen, dan vraag ik mij af over wiens brood. Het zou daarom interessant zijn te weten wat de opvatting van economen is over bepaalde maatschappelijke problemen. Dit is vooral interessant omdat de economen vele sleutelposities innemen in onze maatschappij.

Zo nu en dan dwingt het rapport tot het stellen van dit soort vragen. In de paragraaf over het inkomen komt bijv. de volgende zin voor: „Ook zonder vergelijkingsbasis lijkt het evenwel niet te houden om te beweren, dat hoge inkomens onder de economen betrekkelijk zeldzaam zijn”. Volgt deze bewering uit de cijfers, is ze de mening van de geënquêteerden of is ze de mening van de onderzoekers? Indien deze stelling juist is, zou ik graag willen weten of de economen tevreden zijn met hun inkomenspositie omdat mijn ervaring is dat velen economie als studievak kiezen om later een hoge positie te bereiken.

Een belangrijke vraag, die dus niet beantwoord wordt, is: „Hoe is de maatschappelijke geëngageerdheid van de econoom?” Houdt die geëngageerdheid verband met de sociale afkomst (voor meer dan de helft blijken de economen uit de hogere kringen afkomstig te zijn, terwijl slechts 14% uit het werkersmilieu of de lagere middengroepen komt) en met de recrutering (een groot aantal wordt voor een functie gevraagd)?

Ik vind het jammer dat dit onderzoek nog eens weer bevestigt dat bij de afgestudeerden de belangstelling vooral naar het eigen vakgebied (meest bedrijfseconomie) uitgaat. Juist voor een studierichting als economie met haar grote invloed op de maatschappij, is het noodzakelijk dat economen meer kennis nemen van de sociale wetenschappen, de algemeen-econoom meer van de bedrijfseconomie en de bedrijfseconoom meer van de algemene economie.

L.H.

¹ „*Economen in Nederland*”, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1971, 42 blz., f. 2,75.

Inhoud

Economen	901
Het opleidingsniveau in 1973	902
Drs. W. Siddré: Arbeidsmarktbeleid (I)	903
Drs. S. E. Pronk: Berichten van het Lange Voorhout 19	904
Dr. W. T. Kroese: De textielindustrie op de drempel van DD II	907
Drs. J. van Ark: Van algemene tariefverlagingen naar automatische inflatiecorrectie	911
Geld- en kapitaalmarkt	915
Prognosties	917
Mededelingen	919
Boekennieuws	919

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit
Redacteur-secretaris: L. Hoffman

Economisch-Statistische Berichten

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016;
kopij voor de redactie: postbus 4224. Telefoon: (010) 14 55 11, toestel 3701. Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 44,72 per jaar, studenten f. 31,20, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkssdelen (zeepost).
Prijzen van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope NV, Rotterdam; Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Het opleidingsniveau in 1973

Onlangs verscheen bij het Centraal Planbureau een studie, die als aanvulling van de behandeling van het vereiste opleidingsniveau in *De Nederlandse Economie in 1973* is bedoeld¹. In laatstgenoemde publikatie werden uitgebreide schattingen gegeven van de werkgelegenheid en het aanbod van arbeid, per regio en per bedrijfstak². In de aanvullende studie worden informaties gegeven over de manier waarop het CPB aan deze schattingen is gekomen.

De prognoses van de werkgelegenheid, onderverdeeld naar verschillende soorten opleidingsniveau, zijn gebaseerd op produktieprognoses, waarbij gebruik is gemaakt van een produktiefunctie van Cobb en Douglas. Bij de berekening van het aanbod van arbeid naar verschillende soorten van opleidingsniveau is een „student-flow“-model gehanteerd.

Hoewel de gehele studie tentatief is, verdient het toch aanbeveling enige aandacht aan enkele resultaten te schenken, alleen al omdat dit tot nog toe de enige Nederlandse studie is over het vereiste opleidingsniveau in 1973 waarop het overheidsbeleid zich kan richten.

Uit de studie is te berekenen dat de werkgelegenheid voor arbeidskrachten met alleen lager onderwijs als percentage van de totale werkgelegenheid van 1960 tot 1973 afneemt van 59 tot 50. Daarentegen neemt de werkgelegenheid voor arbeidskrachten met andere opleidingen als percentage van de totale werkgelegenheid toe. Het aanbod van arbeidskrachten naar opleidingsniveau laat een zelfde beeld zien.

Tabel 1.

Werkgelegenheid en aanbod van arbeid in procenten

Opleidingsniveau	1960		1968		1973	
	vraag	aanbod	vraag	aanbod	vraag	aanbod
lager	59	56	53	50	50	45
uitgebreid lager	34	33	36	37	38	39
middelbaar	5	7	7	9	9	11
semi- hoger en hoger	2	3	4	4	4	4
Totaal in %	100	100	100	100	100	100
in 1.000 manjaren	3.692	4.231	4.007	4.628	4.229	4.848

Tabel 2.

Tekorten (—) aan en overschotten (+) van arbeid naar opleidingsniveau in 1.000 manjaren

Opleidingsniveau	1960	1968	1973
lager	+39	+39	—26
uitgebreid lager	+7	+81	+90
middelbaar	+2	—7	+34
semi- hoger en hoger	+1	—32	—48
Totaal	+49	+81	+50

Indien werkgelegenheid en aanbod van arbeid met elkaar worden geconfronteerd, verkrijgt men het overschot of tekort aan arbeidskrachten met een bepaalde opleiding.

Bij de arbeidsmarktpolitiek zal men er rekening mee moeten houden, dat in 1973 het aanbod van werknemers met lager onderwijs en semi- lager en hoger onderwijs bij de vraag achterblijft.

L.H.

¹ H. den Hartog en B. A. Thoolen: „Requirements and supply of qualified manpower; projections for the Netherlands“, Occasional Paper no. 2/1971 van het Centraal Planbureau, Den Haag 1971.

² CPB: „De Nederlandse Economie in 1973“, Den Haag 1970, deel I, blz. 138 e.v.

Arbeidsmarktbeleid

(I)

In betrekkelijk ruime kring wordt de stelling aanvaard dat prijsstabiliteit en volledige werkgelegenheid niet simultaan gerealiseerd kunnen worden, althans bij het huidige beperkte arsenaal aan economisch-politieke instrumenten. Gedurende de laatste 20 jaar werd overigens de doelstelling van volledige werkgelegenheid in Nederland gedurende meer jaren gerealiseerd dan in Amerika. In dit laatste land werd echter de doelstelling voor de prijzen vaker gerealiseerd. De economische structuur van arbeids- en goederenmarkten zit blijkbaar zo in elkaar, dat bij een acceptabel niveau van de werkloosheid prijsstijgingen optreden die men niet acceptabel acht. Een lagere inflatievoet kan alleen verkregen worden bij een hoger werkloosheidspercentage. Deze inverse relatie tussen de inflatievoet aan de ene kant en het werkloosheidspercentage aan de andere kant plaatst de policy-maker voor een ernstig dilemma. Hij kan weliswaar kiezen uit een aantal mogelijkheden, zoals aangegeven door de zojuist beschreven Phillips-relatie, maar deze menukaart bevat niet de gewenste combinatie: volledige werkgelegenheid én prijsstabiliteit. De genoemde doelstellingen van economische politiek zijn blijkbaar inconsistent.

Charles Holt heeft onlangs een krachtig pleidooi¹ gehouden om het „unemployment-inflation dilemma” te elimineren door middel van een „manpower solution”. Holt en zijn medewerkers geloven dat de gehele Phillips-curve naar links verschoven kan worden door een hervorming van de structuur van arbeidsmarkten. In

deze „column” zal ik een schets geven van de structuur van de arbeidsmarkt, zoals die Holt c.s. voor ogen staat; in mijn volgende stukje de voorgestelde maatregelen om de bestaande structuur van de arbeidsmarkt te verbeteren. In grote lijnen samengevat bestaan er twee belangrijke relaties, die de arbeidsmarktstructuur beschrijven. Ten eerste de samenhang tussen de werkloosheid aan de ene kant en de openstaande aanvragen van werkgevers aan de andere kant. Ten tweede de samenhang tussen de relatieve verandering van de nominale loonvoet aan de ene kant en een spanningsvariabele, namelijk de verhouding tussen de openstaande aanvragen en het aantal werklozen, aan de andere kant.

De eerste relatie, zie lijn AA in de figuur, laat zien dat er op arbeidsmarkten gelijktijdig werklozen én openstaande aanvragen geregistreerd worden. Holt toont aan, dat de positie van deze curve in het vlak bepaald wordt door o.m. de doelmatigheid waarmee de bemiddeling tussen werklozen en openstaande aanvragen plaatsvindt. Bij een meer efficiënte bemiddeling verschuift de curve in haar geheel naar links. De positie van deze curve in het vlak is ook afhankelijk van verloopcijfers: naarmate de kans per periode groter wordt, dat een werknemer zijn werkkring vaarwel zegt en een andere baan gaat zoeken, zal ceteris paribus de gehele curve zich naar rechts verplaatsen.

De tweede relatie beschrijft de determinanten van de relatieve verandering van de nominale loonvoet. Holt onderscheidt hierbij drie mechanismen: a. de invloed op de veran-

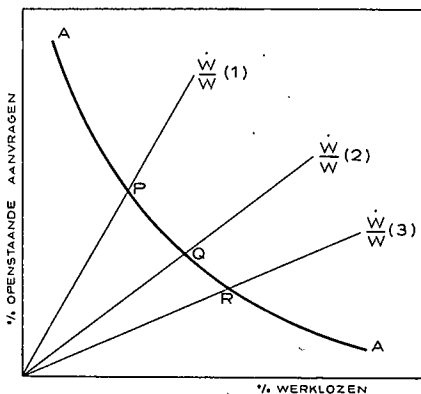
dering van de loonvoet uitgaande van werknemers, die als werklozen naar een baan zoeken, b. de invloed van werknemers, die zonder werkloos te worden, van baan verwisselen en c. de invloed op de loonvoetverandering t.g.v. pogingen van werkgevers om werknemers vast te houden door het geven van loonsverhogingen. Bij grote spanning op de arbeidsmarkt, gemeten aan de verhouding tussen openstaande aanvragen en werklozen, zullen de drie mechanismen, in onderlinge samenhang, een continue druk op het loonniveau naar boven veroorzaken, door Holt beschreven als een „inexorable glacier-like movement”. In de figuur geven de lijnen OP, OQ en OR de relatieve verandering per tijdseenheid van de nominale loonvoet weer:

$$\frac{\dot{W}}{W} (1) > \frac{\dot{W}}{W} (2) > \frac{\dot{W}}{W} (3).$$

Voor alle punten op zo'n straal is de relatieve verandering van de loonvoet constant. De grootte van de effectieve vraag naar goederen en diensten bepaalt welk snijpunt van de iso-loonvoetveranderingslijnen met de AA-curve relevant is.

Deze korte schets van de belangrijkste structuurrelaties op de arbeidsmarkt wijst uit dat in principe de gehele Phillips-curve naar links verschoven kan worden door a. de lijn AA naar links te verschuiven; dezelfde relatieve veranderingen van de nominale loonvoet treden dan op bij lagere werkloosheidspercentages of b. door de veranderingen van de nominale loonvoet minder gevoelig te maken voor openstaande aanvragen en meer gevoelig voor de grootte van de werkloosheid. Als de „manpower solution” van Holt c.s. daarin slaagt, voorwaar geen geringe opgave, dan mag inderdaad gesteld worden, dat de scherpe kantjes van de inconsistentie tussen prijsstabiliteit en volledige werkgelegenheid afgeslepen worden.

W. Siddré

¹ „The Unemployment — Inflation Dilemma: a Manpower Solution”, door C. C. Holt, C. D. MacRae, S. O. Schweitzer en R. E. Smith, The Urban Institute, Washington 1971.

Berichten van het Lange Voorhout 19

Recente publikaties van de Rijksplanologische Dienst

DRS. S. E. PRONK*

Dezer dagen is het *Jaarverslag 1970* van de Rijksplanologische Dienst (RPD) van de pers gekomen. Evenals de verslagen over de voorgaande jaren kan ook dit weer worden gekwalificeerd als hoogst interessant voor economen. Zeker voor die groeiende groep van vakgenoten, die zich richten op de studie van de economische aspecten van de veranderingen in het milieu. Behalve met het jaarverslag is de RPD de laatste tijd ook in de openbaarheid gekomen met enkele andere geschriften. In 1970 werd namelijk begonnen met een serie „Publikaties van de Rijksplanologische Dienst”, waarvan er tot dusverre negen zijn verschenen. Wellicht zijn zij het beste te omschrijven als verhandelingen over bepaalde onderdelen van planologie en ruimtelijke ordening.

In april van dit jaar kwam voorts het rapport *De ontwikkeling van Zuidwest-Nederland* gereed. Het gaat hier om een werkstuk, in de samenstelling waarvan de RPD een belangrijk aandeel heeft gehad. De voorbereiding lag evenwel in handen van de Werkcommissie Deltagebied van de Rijksplanologische Commissie. Voorzien van de aanduiding „studierapport” heeft de regering het vervolgens aangeboden aan de Staten-Generaal. Tevens heeft zij bij die gelegenheid medegedeeld dat zij zich met de hoofdlijnen van het rapport kan verenigen. Strikt genomen kan hier derhalve echter niet van een bericht van het Lange Voorhout 19 worden gesproken¹.

Het Jaarverslag 1970

Evenals in voorgaande jaren is ook het *Jaarverslag 1970* op de beproefde wijze ingedeeld in drie hoofdstukken². Dat betekent dat in Hoofdstuk I algemene beschouwingen te vinden zijn. Deze zijn ditmaal gewijd aan het verkeer en vervoer, in het bijzonder in de stedelijke gebieden. Het gaat hier om een uitzonderlijk belangrijk vraagstuk, waarover al veel is geschreven. Toch wordt het terecht ook in dit verband aan de orde gesteld. Het zal immers de gecoördineerde inspanning van velen vergen, om het onbevredigende dat aan de huidige situatie kleeft, tot een goede oplossing te brengen.

Verkeer en vervoer

„Onbevredigend” is in dit kader wellicht wat eufemistisch uitgedrukt, zeker wanneer men aan het verkeers- en vervoervraagstuk in zijn algemeenheid denkt. De schrijver van een symfonie over de weg gaf het laatste deel van zijn werk dan ook de titel: „finale furioso”³. Sinds hij dat neerschreef hebben zich op het gebied van verkeer en vervoer nieuwe technologische ontwikkelingen voorgedaan. In verschillende gevallen betekenen zij een verdere aantasting van het milieu, een furieuzer furioso.

Menigeen zal bijvoorbeeld met verbijstering het bericht uit de Verenigde Staten hebben gelezen over „off-road

vehicles”, de twee miljoen „trail bikes” (consumentenprijs \$ 200 per stuk), de ruim een miljoen „snowmobiles” (\$ 1.000), de 200.000 „dune buggies” (\$ 1.200) en de 25.000

Snowmobile, New Jersey

ATV's (All-Terrain Vehicles \$ 1.600)⁴. Op wel heel grove manier worden met dit nieuwe speelgoed grote oppervlakten ongerept — want voorheen voor het enge zoogdier mens niet of nauwelijks begaanbaar — gebied vernield door lieden, die veelal geen notie hebben van wat zij op hun tochten aan natuurschoon zouden kunnen aanschouwen, die geen weet hebben van wat zij die natuur aan schade berokkenen en die soms zelfs zo onbedreven zijn in het manoeuvreren met het voertuig, dat de pret eindigt met pijn in de „spine”.

Ruimtelijke ordening

We leven in een mobiele vrije-tijdscultuur en in het jaarverslag zijn verkeers-statistische gegevens opgenomen, welke er niet om liegen. In 1960 bedroeg het totale aantal reizigerskilometers per auto en per openbaar vervoer 37 mrd. km; in 1970 lag dat in de orde van niet minder dan 100 mrd. km. Voorwaar geen geringe groei en voor de ruimte waarin wij leven een uiterst belangrijk gegeven. Terecht is dan ook de zienswijze van Mr. J. Vink, de vroegere directeur van de RPD, naar voren gehaald over

* De schrijver is hoofd van de Afdeling Economische Aangelegenheden van de Hoofddirectie van de Waterstaat.

¹ Alle geschriften zijn uitgegeven door de Staatsuitgeverij te 's-Gravenhage.

² Zie hiervoor „ESB” van 21 oktober 1970, blz. 1024.

³ Hermann Schreiber: „Van karavaanpad tot autoweg. De symfonie van de weg”, Amsterdam/Brussel 1961.

⁴ Mechanized Monsters, in „Time” van 23 november 1970, blz. 54.

de relatie tussen verkeer en vervoer en ruimtelijke ontwikkeling.

Het gaat daarbij niet alleen om het beslag dat infrastructuur en vervoermiddelen leggen op bodem en milieu, maar evenzeer om de beïnvloeding over en weer van ontwikkelingen op het gebied van transport enerzijds en op dat van ruimtelijke structuren anderzijds. Met instemming en voldoening wordt gewag gemaakt van de intensieve discussies van de laatste jaren tussen planologen en verkeersdeskundigen, welke o.a. leidden tot het opnemen van het Structuurschema Hoofdwegennet in de *Tweede nota over de ruimtelijke ordening*. Voor het overige geschiedt dit onder de nuchtere constatering, dat beide groepen ook nu nog (samen) staan voor moeilijke vragen rond de afstemming van ruimtelijk beleid en verkeers- en vervoerbeleid. Die stelling kan van harte worden onderschreven. Wanneer men zich realiseert, dat de onderlinge verhouding tussen particulier en openbaar vervoer mede tot dit pakket van vraagstukken moet worden gerekend, krijgt men een goede indruk van hoe moeilijk het allemaal wel is.

TP 2000

De problemen liggen voorts niet alleen technisch-administratief-financieel-economisch erg ingewikkeld. Ook wat betreft de politieke kanten ervan is het geen lichte zaak. Naar de overtuiging van verschillenden toch zijn de vraagstukken waarom het hier gaat in de toekomst slechts op te lossen door ingrijpende veranderingen in de maatschappij en dokteren wé nu slechts wat aan de symptomen van de ziekte. In *TP 2000*, de toekomstprojectie van Verkeer en Waterstaat, is dan ook op dit fundamentele aspect van de problematiek ingegaan door een passage te wijden aan het verschil in het speculeren over toekomstige ontwikkelingen langs de lijn van de „establishment futurologie” tegenover die van de „kritische futurologie”⁵.

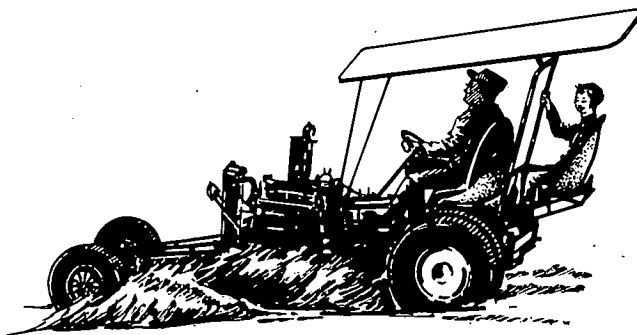
De bekende opletende lezertjes zullen zich voor het overige afvragen waarom in het onderhavige hoofdstuk niet is ingehaakt op deze „Toekomstprojectie 2000” en op de beschouwingen welke daarover zijn geleverd⁶. Dat is echter geen voer voor economen, maar meer kost voor psychologen, die zich in de diepere roerselen van departementaal Den Haag specialiseren.

In Hoofdstuk II van het jaarverslag wordt zoals te doen gebruikelijk een overzicht gegeven van de voor de ruimtelijke ontwikkeling relevante gebeurtenissen bezien naar een negental aspecten. Voor economen is daarbij o.a. de derde paragraaf van belang. Deze handelt over de sociaal-economische ontwikkeling en openbare financiën. Het is een onderdeel dat zich tegenwoordig zelfs goed laat lezen in samenhang met het jaarverslag van De Nederlandsche Bank NV. Blijkens het laatste verslag van deze eerbiedwaardige instelling toch, is het bijkans klassieke planologische vraagstuk van „het Westen en overig Nederland” — behalve voor de ruimtelijke ontwikkeling van ons land — nu zowaar ook van grote importantie voor het gaaf houden van onze geschonden gulden⁷.

De „Publikaties van de Rijksplanologische Dienst”

In de serie „Publikaties van de Rijksplanologische Dienst” zijn tot dusverre verschenen:

- '70-1 *Ruimtelijke planning*;
- '70-2 *Stadsvernieuwing*;

Dune buggy, California

- '70-3 *Ruilverkavelen in de jaren '70*;
- '70-4 *Planning en stedelijke groei*;
- '70-5 *Woonmilieu*;
- '70-6 *Gronden uit de cultuur*;
- '71-1 *Bouwstenen voor milieurecht*;
- '71-2 *Milieudifferentiatie*;
- '71-3 *Bodem en planologie*.

Het zijn geschriften waarin — zoals uit de titels wel blijkt — bepaalde onderdelen van planologie en ruimtelijke ordening nader worden belicht. Degenen die zich snel en goed op de hoogte willen stellen van een bepaald onderwerp zullen er veel aan hebben. Mr. J. Witsen is de auteur van zowel de kortste publikatie in deze reeks ('70-1: 12 bladzijden) als van de langste ('71-1: 30 bladzijden).

Sommige van deze verhandelingen verschenen al eerder als artikel van RPD-medewerkers in bladen als *De Nederlandse Gemeente* en het *Landbouwkundig Tijdschrift*. Weer andere zijn herdrukken van het eerste hoofdstuk van jaarverslagen van de RPD. Dat is niet het geval met Ir. L. Wijers' *Planning en stedelijke groei*. Die publikatie bevat de tekst van zijn bijdrage aan het in december 1969 te Brussel gehouden internationale colloquium van „Mens en Ruimte” en verschijnt hier voor het eerst in druk. Vormgevers zoals Wijers denken over mens en milieu op een manier, waardoor beoefenaars van andere wetenschappen worden gestimuleerd zich opnieuw te bezinnen over de fundamentele aspecten van hun eigen vak. Kenmerkend voor zijn gedachtengang zijn de volgende passages uit het slot van zijn betoog:

„Een verdere integratie van economische, sociale en ruimtelijke planning tot een menselijke ecologie zal, vooral in onze steeds kleiner wordende wereld, tot een verandering in onze waarden en normen voeren.

De planner, waarbij ik in dit verband graag ook de bestuurder in de ruimtelijke ordening reken, urbaniseert niet, maar voegt aan de urbanisatie zijn deskundigheid en zijn bestuurskracht toe. Zó is het in bloeiperioden van de verstedelijking ook geweest. Om het weer zover te krijgen zal een lange weg van experimenten nodig zijn. Experimenten met mensen die een specifiek milieu tot uitvoering en tot leven willen brengen. Experimenten met nieuwe bouwstoffen, -mogelijkheden en verhoudingen.

Het openen van de gelegenheid tot experimenteren met

⁵ „TP 2000, op weg naar 2000, een toekomstprojectie van Verkeer en Waterstaat”, 's-Gravenhage 1970, blz. 10 en 11.

⁶ O.a. die van G. Hupkes: *TP 2000: de bomen groeien rechtstreeks de hemel binnen*, in „Openbaar Vervoer” van 3 maart 1971, blz. 68 - 85.

⁷ „Verslag over het boekjaar 1970” van De Nederlandsche Bank NV, Amsterdam 1971, blz. 17.

milieu zal toenemend een opgave voor de planner moeten worden. Om hem heen experimenteren de jeugd en de kunst al in ongekende vormen. De opgave is het ludieke werkelijk te maken: het milieu tot een theater van het leven te vormen”.

Leefmilieu

Tot slot nog enkele kanttekeningen bij twee van de meest recente afleveringen in deze reeks. Ons leefmilieu en de daarin optredende veranderingen is een onderwerp waar velen zich tegenwoordig mee bezighouden. In de kring van de economen is het denken daarover al weer enkele jaren geleden in een stroomversnelling gekomen door de geanimeerde discussie rond E. J. Mishans werk *The Costs of Economic Growth*⁸. Een en ander heeft er mede toe geleid, dat bij het Centraal Bureau voor de Statistiek tegenwoordig gespecialiseerd en baanbrekend onderzoekwerk wordt verricht naar de kwantitatieve aspecten van de milieuverslechtering⁹. De instelling door de minister van Economische Zaken van de Stuurgroep Macro-Economische Analyse Milieubeheer kan evenmin los worden gezien van de door Mishan over het voetlicht gebrachte gedachten¹⁰.

In die discussie werd veel aandacht geschonken aan de wijze waarop de milieuverslechtering zou kunnen worden ondervangen. Naast de zgn. „seperate facilities” speelden daarbij ook de door Mishan gesuggereerde „amenity rights” of wel leefbaarheidsrechten een grote rol. Zij zouden dienen in te houden de wettelijke erkenning van een ieder als rechthebbende op „property rights in privacy, quiet, and in clean air — simple things, but for many indispensable to the enjoyment of life”. Voor wat de rechtskundige uitwerking betreft is deze gedachte toen zeer aanvechtbaar genoemd¹¹. Maar ziet, nu wordt in een kennelijk zeer doorwrocht betoog het juridische aspect van het milieuvraagstuk opnieuw belicht. Dat daarbij bouwstenen worden aangedragen voor een waar „milieurecht” klinkt — althans voor een leek op juridisch gebied — toch wel erg veelbelovend. Stelling 1 van de verhandeling is ontleend aan het wetsontwerp inzake de luchtverontreiniging. Met duidelijke instemming wordt geciteerd:

„In beginsel heeft niemand het recht het bio-fysisch leefmilieu, in evenwicht waarmee mens, dier en plant zijn ontstaan en geëvolueerd en waarop zij, zoals wij hoe langer hoe meer beseffen, zijn afgestemd, te verstoren en te verslechteren”.

Milieudifferentiatie

We hebben niet alleen bloedvaten. We hebben ook allen leefmilieu, en, uiteindelijk, als het erop aankomt, allen één en hetzelfde leefmilieu zelfs. Maar staan we ooit wel stil bij wat de zeer essentiële elementen zijn van dat leefmilieu. Eigenlijk veel te weinig. De boeiende studie *Milieudifferentiatie*, het nog niet eerder gepubliceerde rapport van een interne werkgroep van de RPD, transformeert dat stilstaan in een verdere voortgang van de gedachten over dit onderwerp, dat voor een ieder van zo grote betekenis is¹².

De in de natuur voorkomende processen — zo wordt gesteld — leiden tot differentiatie en grotere complexiteit. De mens als produkt van het natuurlijke ontwikkelingsproces heeft behoefte aan milieudifferentiatie. Niettemin ontwikkelt hij — daartoe bij machte door zijn dominerende positie en o.a. gedreven door efficiency-overwegingen op korte termijn — naar monocultuur neigende systemen voor

ATV, Pennsylvania

de industrie, de woningbouw en de voedselproductie. Door dit optreden van de mens wordt in een aantal gevallen een zodanige nivellering in de hand gewerkt, dat de aanvankelijke voordelen op den duur worden overschaduwed door allerlei gevaren en nadelen. „Het resultaat is luchtverontreiniging, flatneurose en aardappelmoeheid”. Mogelijk moet in dit verband ook worden gedacht aan de soms onrustbarende stijging van het ziekteverzuim bij de bedrijven. Ook hier kan een relatie worden gelegd met Mishans beschouwingen. Bijvoorbeeld met zijn kritische opmerkingen over „The Cult of Efficiency”¹³. Maar vooral ook met zijn overdenkingen over de afnemende verscheidenheid in keuzemogelijkheden op heel vitale gebieden enerzijds en de tot verwarring leidende keuzehoeveelheden bij zeer triviale zaken anderzijds¹⁴.

De leiding van de Rijksplanologische Dienst doet er goed aan juist aan deze en dergelijke fundamentele zaken grote aandacht te schenken. De verdere publikaties in deze serie kunnen dan ook met belangstelling tegemoet worden gezien.

S. E. Pronk

⁸ Zie hiervoor „ESB” van 20 maart 1968 en 24 april 1968.

⁹ R. Hueting: *Kwantificering milieuverslechtering*, in „ESB” van 7 april 1971, blz. 320 t/m 324.

¹⁰ „Nederlandse Staatscourant” van 14 mei 1971, no. 92 en 19 mei 1971, no. 95.

¹¹ J. M. Polak: *Vergoeding en toerekening van kosten van economische groei*, in „ESB” van 20 maart 1968, blz. 266.

¹² Onder de titel „Ruimtelijke ordening en natuurbeheer” publiceerden K. Vellema en Ineke Groet in „Stedebouw & Volkshuisvesting” van mei 1971, blz. 206-211, een artikel waarin nader op de betekenis van milieudifferentiatie wordt ingegaan, eveneens naar aanleiding van het rapport van de werkgroep van de RPD.

¹³ E. J. Mishan: „The Costs of Economic Growth”, Harmondsworth 1969, blz. 206 t/m 213.

¹⁴ E. J. Mishan: „21 Popular Economic Fallacies”, Harmondsworth 1971, blz. 239 t/m 245.

De textielindustrie op de drempel van DD II

Een kwarteeuw textielgeschiedenis (1945-1970)

DR. W. T. KROESE

Samenvatting *

Op de jaarvergadering van de International Federation of Cotton and Allied Textile Industries (IFCATI, Barcelona, oktober 1971) zal een overzicht van een kwarteeuw textielgeschiedenis (1945-1970) worden gegeven. In een zestal paragrafen wordt de gehele ontwikkeling welke geleid heeft tot de huidige situatie van de wereldtextielindustrie aan de hand van cijfers gevolgd. In een slotparagraaf wordt nader ingegaan op de rol die de textielindustrie in Development Decade II — in de jaren zeventig dus — kan spelen. Enkele problemen die zich in het komende decennium zullen voordoen, worden vervolgens opgesomd en geanalyseerd.

Achtergronden

Ten einde reliëf te geven aan de beschrijving van een kwarteeuw textielgeschiedenis worden als achtergrond enkele cijfers geproduceerd over de groei van de wereldbevolking, de inkomens per capita, de ontwikkeling van de wereldhandel en het vezelverbruik per hoofd van de bevolking in de verschillende landen. Daaruit blijkt hoe in de laatste twee decennia van een bevolkingsexplosie kan worden gesproken. Het accent van deze toename — van 2½ miljard naar ruim 3½ miljard zielen — ligt in Azië. In verband met de belangrijke rol die de beschikbaarheid van arbeid speelt bij de mondiale spreiding van de textielindustrie valt het op hoezeer deze aanwezigheid zich in het bijzonder in de ontwikkelingslanden voordoet.

In de groei van het bruto nationaal inkomen per capita blijven de ontwikkelingslanden en China achter bij de geïndustrialiseerde wereld en de socialistische landen in Oost-Europa. Voor de eerste twee landengroeperingen te zamen was de stijging in de periode 1960-1969 van \$ 85 tot \$ 96 voor inkomens onder \$ 150 en van \$ 283 tot \$ 356 voor die boven deze grens. In de geïndustrialiseerde landen en het Europese Oostblok was de overeenkomstige toename resp. van \$ 1.750 tot \$ 2.490 en van \$ 750 tot \$ 1.200.

Het aandeel dat de ontwikkelingslanden hebben in de werelduitvoer is in het afgelopen decennium van 21,3% tot 17,8% teruggevallen. De vezelconsumptie per hoofd steeg in dezelfde jaren over de gehele linie en wel van gemiddeld 5,1 kg tot 6,0 kg. De achterstand van de ontwikkelingslanden en van het Aziatische deel der socialistische landen bleef nog groot. In 1969 was de consumptie per hoofd aldaar resp. 2,7 kg en 1,9 kg. De vergelijkbare cijfers

voor de geïndustrialiseerde landen en het Europese Oostblok waren resp. 15,5 kg en 12,7 kg.

Ontwikkelingen op de grondstoffenmarkten

Katoen neemt nog steeds een dominerende positie in. In gewicht telt katoen met 53,2% van de wereldproductie meer dan alle overige vezels bestemd voor kleding, huis-houding, woning en techniek te zamen. De produktie van katoen is thans over veel meer landen verspreid dan vóór de tweede wereldoorlog. Amerika heeft de rol van houder van de wereldbufferstock van katoen bewust opgegeven. Momenteel zijn de wereldvoorraden katoen — 19 mln. balen — te klein, nl. 4 maanden produktie in plaats van normaliter 5 à 6 maanden produktie. West-Europa neemt jaarlijks nog steeds voor gemiddeld \$ 850 mln. aan katoen af; zulks voornamelijk van de ontwikkelingslanden.

In de wereld der Man-Made Fibers (MMF's) valt de stormachtige ontwikkeling van de non-cellulosics en onder hen die der polyesters het meeste op. In totaal nam de produktie van synthetica toe van 1,5 mrd. lbs. in 1960 tot 10,9 mrd. lbs. in 1970. Voor de polyesters was deze stijging van 0,25 mrd. lbs. tot 3,6 mrd. lbs.

Ongeveer 30% van de MMF's wordt momenteel in niet-klassieke producentenlanden vervaardigd. De laatste jaren zijn de brei- en de tapijtindustrie het sterkst als afnemers van MMF's naar voren gekomen. Voor de brei-industrie bedroeg deze toename 12% van 1965-1969, tegen een vooruitgang in de weverijsector met slechts 3%.

De hoeveelheden cellulosics en non-cellulosics welke te zamen met katoen in zgn. blended fabrics worden verwerkt, zijn relatief gering. Ze variëren van 11% tot 12% van het katoenverbruik in West-Europa en Japan en van 19% tot 20% in de Verenigde Staten.

Cellulosics liggen in prijs momenteel onder de katoen-noteringen. De prijzen van non-cellulosics naderen de katoenprijzen de laatste tijd dicht. Neemt men alle factoren in de concurrentiestrijd van de vezels in aanmerking, dan komen sommige der synthetica als eindprodukt zelfs goedkoper uit dan katoen.

* De volledige tekst van het artikel verschijnt binnenkort als bijlage bij „ESB”.

De invloed van de verschuivingen op de grondstoffenmarkten is zeer groot, daar de vezels een belangrijk deel van de kostprijs der textielprodukten uitmaken. Bovendien beïnvloeden de grondstoffeveranciers via hun promotion de uiteindelijke consumenten over de hoofden van de verwerkende industrie heen. Er is geen reden om aan te nemen dat er binnenkort enige rust op de voortdurend in beweging zijnde grondstoffenmarkten zal optreden.

De spin- en weefcapaciteit

Het aantal spinnen en weefgetouwen — de apparatuur die volgens het zgn. katoensysteem werkt — is in West-Europa van 1950 tot 1970 met liefst 60% teruggelopen. In de Verenigde Staten zijn de capaciteitscijfers van de spinnerijen in dezelfde decennia met 16% gedaald; voor de weverijen is dat cijfer 41%.

In alle overige delen van de wereld zijn de aantallen spinnen en weefgetouwen toegenomen. Veruit de grootste stijgingen kwamen voor in de nieuwe industrielanden, dus in de gebieden buiten West-Europa, de Verenigde Staten, Japan en India (de socialistische wereld wordt daarbij voorsnog buiten beschouwing gelaten). In die derde wereld is de spincapaciteit momenteel 26,8 mln. spinnen of het drievoud van het aantal in 1950. De weverijen tellen er nu 585.000 getouwen; zij verdubbelden hun produktievermogen in dezelfde periode. Zowel in spin- als in weefcapaciteit staan de „overige” landen nu reeds aan de top.

De produktie van en de handel in weefsels

De teruggang in capaciteit in West-Europa en de Verenigde Staten blijkt, als wij de feitelijke produktie nagaan, door verschillende factoren meer dan gecompenseerd te worden. Zo produceerden West-Europa en Amerika in 1950 resp. 12,15 mrd. yds. en 14,15 mrd. yds. aan weefsels uit katoen en MMF's; in 1970 waren de produkties resp. 14,48 mrd. yds. en 15,64 mrd. yds.

Wederom komt uit de produktiecijfers de verschuiving in de verwerkte vezels tot uiting. Een dalend katoenverbruik — voor beide gebieden te zamen van 21,6 mrd. yds. aan weefsels in 1950 tot 17,11 mrd. yds. in 1970 — en een stijgende produktie van MMF-weefsels — van 4,7 mrd. yds. tot 13,01 mrd. yds.

India en Japan produceerden in 1970 aanzienlijk meer doek dan in 1950. De cijfers luiden resp. 5,54 mrd. yds. en 8,26 mrd. yds. verleden jaar tegen resp. 3,66 mrd. yds. en 2,15 mrd. yds. twintig jaar geleden. De overige nieuwe weefselproducenten maakten in 1970 bijna 12 mrd. yds. of ongeveer driemaal de lengte aan weefsels die in 1950 werd gemaakt.

Zowel de Verenigde Staten als West-Europa zagen de import van doek aanzienlijk stijgen: in de laatste vijftien jaar van resp. 150 mln. yds. naar 870 mln. yds. en van ca. 1.490 mln. yds. naar 4.470 mln. yds. Buiten deze twee consumptiegebieden zijn het hoofdzakelijk Azië (excl. India en Japan) en Afrika die met 2,5 mrd. yds. en 1,3 mrd. yds. massaal doek invoeren.

Wat de uitvoer van doek aangaat, de Westeuropese cijfers vertoonden voor katoenen weefsels een lichte daling (1955: 2,9 mrd. yds. en 1970: 1,75 mrd. yds.). De export van MMF-weefsels nam in de laatste 15 jaar sterk toe en wel van 0,83 mrd. yds. tot 2,4 mrd. yds. De exportcijfers

van de Verenigde Staten daalden in dezelfde periode van 0,77 mrd. yds. tot 0,45 mrd. yds. De grote produktie in aanmerking nemende (verleden jaar 15,64 mrd. yds.) zijn dit geen indrukwekkende cijfers.

India's uitvoer van hoofdzakelijk katoenen weefsels liep terug van 0,75 mrd. yds. in 1955 tot 0,5 mrd. yds. in 1970. Voor Japan luiden deze cijfers resp. 2 mrd. yds. en 2,4 mrd. yds. Dat dit exportcijfer zo op niveau bleef, is vooral toe te schrijven aan de uitvoer van MMF-weefsels (die van 0,9 mrd. yds. in 1955 tot 1,9 mrd. yds. in 1970 steeg).

De overige producentenlanden gingen t.a.v. hun weefsel-export sterk vooruit en wel van 0,25 mrd. yds. in 1955 tot 2,1 mrd. yds. in 1970. Hun aandeel bedraagt momenteel 20% van de wereldexport van katoenen en MMF-weefsels (excl. de socialistische landen).

Enkele facetten van de internationale textielhandel

Het volume van het internationale handelsverkeer in weefsels is momenteel vrijwel gelijk aan het niveau van bijna zestig jaar terug. Vóór de eerste wereldoorlog werd ca. 10 mrd. yds. katoenen weefsels geëxporteerd. In 1970 bestond dit kwantum uit 5 mrd. yds. katoenen en 4,7 mrd. yds. MMF-weefsels. De produktie van weefsels liep in datzelfde tijdsbestek op van 24,85 mrd. yds. tot 55,8 mrd. yds. of ca. 2,25 maal zoveel.

(I.M.)

Een snel groeiende bank
Gunstige rentecondities
Balanstotaal f 366.9 miljoen
Grootste bank van Friesland

Friesland Bank

Vestigingen in geheel Friesland
Hoofdkantoor: Zailand 110 Leeuwarden

De wereldtextielhandel uitgedrukt in een percentage van de wereldtextielproductie — alles voor zover dit gewezen goederen betreft — daalde van 40% in 1912/1913 tot 15% à 17% thans. Wat katoenen weefsels aangaat is het een onderstrepen van de trendmatige ontwikkeling volgens welke de produktie definitief de weg naar de katoenproducerende landen is ingeslagen.

De cijfers die tot nu toe geproduceerd zijn, waren voor een groot deel exclusief de socialistische landen. Ten einde een indruk te geven van de omvang van de textielexport uit deze laatste landengroeperingen worden de uitvoercijfers van de U.S.S.R., Oost-Europa en China gespecificeerd opgegeven. Deze liepen op van 340 mln. yds. in 1950 tot 1.840 mln. yds. in 1970. Dit laatste cijfer maakt 16% uit van het totale wereldhandelsverkeer in deze weefsels. Op zichzelf geen indrukwekkend cijfer. Het zeer lage prijspeil waartegen deze export normaliter wordt verricht, werkt echter marktverstrend.

Een ander bijzonder facet van het handelsverkeer in textiel is de handel in ruwdoek, bestemd voor de veredelingsindustrie. Veel van het doek dat uit de socialistische landen wordt geëxporteerd, bestaat uit deze „greycloth”. Bovendien is een groot percentage van dit doek — in de jaren zestig alleen al in de EEG oplopend tot 500 mrd. m² — „statenloos”; de zgn. toeristentextiel. Ook dit werkt storend op de prijsverhoudingen.

Al deze textielimport, soms afkomstig uit moeilijk definieerbare bronnen, is van grote invloed op de binnenlandse behoeftebevrediging. Als voorbeeld wordt de EEG gekozen. In 1962 lag het aandeel van de afleveringen van alle nationale textielindustrieën ter voorziening van de totale EEG-markt nog even boven de 90%. In 1970 was dit percentage echter al gedaald tot 76. De drie grote EEG-landen hebben hun eigen markt — met percentages die om de 80 schommelen — nog het beste in de hand gehouden. Vóór België en Nederland zijn deze cijfers veel lager, nl. 60% en 55%.

Bij het analyseren van de behoeftevoorziening van markten dient uitbreiding te worden gegeven aan het begrip textiel. Ook de geconfectioneerde artikelen moeten dan in de beschouwingen worden betrokken. Een vergelijking van de export van geconfectioneerde textiel over de laatste tien jaar demonstreert hoe sterk de toeneming van de internationale handel in deze sector is geweest. Het Textiel Comité van het „Long Term Arrangement” van Genève registreerde bijvoorbeeld een toename van geconfectioneerde textiel van ca. eenderde tot 40% à 50% van de totale hoeveelheid in- en uitgevoerde katoenen textiel.

Deze toename toont niet alleen de noodzaak aan om ook geconfectioneerde artikelen in de statistieken te verwerken. Daarnaast zullen de consequenties van de trek van grote delen van de confectie naar centra als Hongkong, Taiwan en Zuid-Korea in de komende jaren extra om bezinning vragen.

Internationale handelspolitieke maatregelen van bijzondere aard

In de volledige tekst van het artikel wordt allereerst het verkeer van katoenen textiel tussen de EEG en de EVA geanalyseerd. Het interne verkeer, dus de import en export binnen de beide blokken, is sedert 1958 toegenomen van 47.800 ton tot 132.500 ton voor de EEG en van 18.100 ton tot 37.900 ton voor de EVA. De import van beide groepen uit derde landen nam sterk toe. Deze verdubbelde van

74.700 ton tot 150.900 ton. De export van EEG en EVA te zamen naar derde landen daalde van 118.300 ton in 1958 tot 71.000 ton in 1969.

De opzet om uit een oogpunt van handelspolitiek een grote splitsing te maken in een vóór 1958 nog redelijk homogene Westeuropese textielmarkt is helaas maar al te goed geslaagd. Het verkeer tussen beide markten daalde in dezelfde jaren als hierboven aangegeven van 57.900 ton tot 44.800 ton. Een eventueel toetreden van Engeland en de drie partners tot de Europese Gemeenschap zal opnieuw veel vergen van de flexibiliteit van de Westeuropese textielindustrie.

Van een meer mondiaal karakter is het „Long Term Arrangement for Cotton Textiles” (het zgn. LTA) van Genève. Dit akkoord werd in 1961 afgesloten. Men verkeert thans in een derde meerjarige periode van verlenging (1970-1973). Het LTA heeft tot doel de zich ontwikkelende landen meer toegang te geven tot de internationale textielmarkt zonder dat hierdoor tegelijkertijd een chaos ontstaat in de geïndustrialiseerde landen.

Het is interessant de cijfers van de im- en export der landen wier handel in katoenen textielprodukten onder het LTA valt, voor zichzelf te laten spreken. Het totale handelsvolume van de deelnemende landen is gestegen van \$ 3,2 mrd. tot \$ 5 mrd. Een uitsplitsing van deze cijfers geeft o.i. aan, dat het misplaatst is denigrerend over het LTA te oordelen. De verdere ontwikkeling van dit arrangement in de jaren zeventig zal o.i. met grote aandacht dienen te worden gevolgd.

De nieuwste maatregel op het gebied van de internationale textielhandel is het verlenen van tariefpreferenties aan ontwikkelingslanden. De EEG heeft in tegenstelling tot de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Japan en de Scandinavische landen uit politieke overwegingen nauwelijks enig voorbehoud voor textiel — een der zgn. gevoelige sectoren — gemaakt. Het uitblijven van beperkende EEG-maatregelen is in strijd met de binnen de OECD gemaakte afspraak van de gelijkheid der inspanningen (equality of efforts). Dit abrupte ingrijpen in bestaande handelspolitieke verhoudingen zou wel eens ongunstige gevolgen kunnen hebben.

De tariefvrije invoermogelijkheid in de EEG zal voor alle textielposten te zamen ruim \$ 200 mln. kunnen belopen. Bij de toetreding van Engeland, Noorwegen, Denemarken en Ierland tot de Europese Gemeenschap zal de kwestie van de tariefpreferenties opnieuw moeten worden bekeken.

Problemen van de jaren zeventig

Op de drempel van DD II

In de jaren zeventig zal met kracht worden gestreefd naar een nader tot oplossing brengen van de problematiek der ontwikkelingslanden. Aan de textielindustrie heeft men daarbij een bepaalde rol toegedacht. Deze industrie zou volgens theoretisch-economische beschouwingen het beste in de ontwikkelingslanden tot verdere bloei kunnen worden gebracht. In de laatste tijd heeft men deze probleemstelling wat meer genuanceerd benaderd. De studies over dit onderwerp zullen in DD II meer verfijnd moeten worden. Zo heeft de Unido enkele maanden geleden een brochure over dit onderwerp gepubliceerd. Verder zullen de practici bij de nadere uitwerking assistentie moeten verlenen.

Inmiddels is de tijd niet blijven stilstaan. De cijfers welke in deze studie verzameld zijn, geven duidelijk weer welke verschuivingen zich reeds in de textielwereld hebben voorgedaan. Veel van datgene waar economen in de jaren zestig over hebben getheoretiseerd en wat in DD II zou moeten worden uitgevoerd, is inmiddels al verwezenlijkt. Dit neemt niet weg dat in het komende decennium nog veel zal moeten gebeuren. De leiders van de textielindustrie wacht een zware taak. Om hier meer inzicht in te geven, worden de belangrijkste vraagstukken waarmee het management in de textielindustrie gedurende de komende jaren zal worden geconfronteerd in een zestal punten opgesomd.

Allereerst de vraagstukken verband houdende met de factor *kapitaal*. De textielindustrie is door de jaren heen meer en meer kapitaalintensief geworden. Over de mate waarin dit het geval is, wordt nog steeds heftig gediscussieerd. Men kan zich afvragen of de tijd die hieraan wordt gegeven, niet beter kan worden besteed aan het uitwerken van een meer realistische wijze van financiering van de internationale hulpverlening. Ter illustratie van de mogelijkheden hiervoor worden enige suggesties gedaan. Vervolgens worden nog enkele cijfers verstrekt over de rentabiliteit van de textielindustrie. Gegidst door dit kompas zal een nieuwe spreiding van de textielindustrie over de gehele wereld tot stand komen.

De aanwezigheid van een overvloed aan *arbeid* speelt bij deze hergroepering een grote rol. In een korte bespreking van deze factor worden enkele cijfers over de werkgelegenheid in de textielindustrie genoemd. In de laatste twintig jaar is deze in West-Europa teruggelopen van 3.755.000 tot 2.795.000 personen. Voor de Verenigde Staten en Japan luiden de overeenkomstige cijfers als volgt. In de Verenigde Staten telde men in 1950 1.256.000 personen werkzaam in de textielindustrie; in 1970 was dit cijfer 998.700. Voor Japan zijn dezelfde gegevens resp. 0,75 miljoen en bijna 1 miljoen. Het zou interessant zijn indien IFCATI in een volgende jaarvergadering meer aandacht zou schenken aan de problematiek verbonden aan de factor arbeid.

In het kader van de *techniek* van deze „multi-process“-industrie wordt vervolgens ingegaan op het breien als een nieuwe methode van vezelverwerking. De grote vlucht die de brei-industrie heeft genomen, wordt aangeduid door een vergelijking van het vezelverbruik in de brei-industrie in West-Europa gedurende de jaren 1955-1969. Dit is toegenomen van 265,9 mln. kg tot 593,5 mln. kg of 2,25 maal zoveel. Hierop aansluitend wordt een beschrijving gegeven van de vele activiteiten op het gebied van internationaal *Onderzoek en Ontwikkeling (R & D)*. In de komende jaren zal vooral veel aandacht moeten worden besteed aan de bundeling van de research in de textielindustrie.

Ook het proces van het tot elkaar brengen van textielondernemingen zal in de komende tijd voortgang vinden. Over dit *concentratieverschijnsel* worden cijfers verstrekt. Gesteld wordt, dat het een misvatting zou zijn te denken

dat de toekomst alleen aan grote en zeer grote ondernemingen zal toebehoren. Het bereiken van een optimaal rendement is mede afhankelijk van de wijze waarop men de markt, die men te bewerken heeft, kan bedienen. Voor bepaalde deelmarkten bijv. zijn kleine, gespecialiseerde en boven alles snel wendbare eenheden de meest geschikte.

Een van de belangrijkste taken van het management in de textielindustrie zal zijn het vinden van het juiste evenwicht tussen de te bewerken markt en de daarbij passende bedrijfs grootte der produktie-eenheden. Binnen het kader van de EEG zal duidelijk ook over de landsgrenzen heen gekeken moeten worden. Daarbij kan men rekening houden met de mogelijkheden die de multi-nationale ondernemingen bieden.

In de Verenigde Staten, West-Europa en Japan zijn in de *commerciële sector* grote veranderingen opgetreden. Aan enkele aspecten van deze ontwikkeling wordt in de studie extra aandacht besteed. In West-Europa is de consumentenvraag structureel gewijzigd. Ook de wijze van inkopen door het publiek verandert voortdurend. De handel past zich hier telkens weer bij aan. De Westeuropese textielindustrie volgt de wijzigingen in de afzetmethodiek van zeer nabij. Hetzelfde geldt voor de textielondernemingen die de grote bevolkingscentra in de Verenigde Staten en Japan bedienen. Ook daar neemt de massificatie van de vraag toe.

Op deze massaliteit komt als reactie het streven naar een grotere individualiteit naar voren. De mens wil zich in de kleding en in de inrichting van de woning onderscheiden van de massa. Om aan deze wens te voldoen is het nodig dat de industrie dicht bij de afzetmarkt is gevestigd. Bovendien vraagt de diversificatie van de behoeften om grotere markteenheden ten einde door bundeling van het aanbod toch tot een redelijk massale produktie te komen. Dit element — de nabijheid van de markt — is een belangrijk onderdeel van het bestaansrecht van menige nationale textielindustrie. In de Verenigde Staten heeft men hiervoor over het algemeen meer begrip dan in West-Europa.

Met de veranderingen in het commercieel gebeuren gaat een zekere agressiviteit van de afzet gepaard. Een voorbeeld hiervan is de *promotion*. Deze wordt in versterkte mate door de grondstoffeveranciers bedreven. Over de kosten van promotion voor MMF's, wol en katoen worden enkele ramingen gemaakt voor de jaren 1965 en 1971. Het behoort tot de taak van het management in de textielindustrie om ook deze impulsen van buiten af op de juiste wijze te kanaliseren. Op dit terrein is een goede samenwerking met de vezelproducenten geboden en mogelijk.

IFCATI heeft altijd uitstekend de functie van „clearing-house for information“ vervuld. Zij zal dit moeten blijven doen. Immers, zowel uit de geschiedschrijving van de laatste 25 jaar als uit de opsomming van de problemen der jaren zeventig blijkt hoezeer alles in beweging is; zowel de techniek als de commercie, de sociale vraagstukken en de organisatie alsook de kapitaalproblemen en de vraagstukken van rentabiliteit. Voor een gedachtenwisseling over alle problemen van nu en van de toekomst vormt IFCATI het meest geschikte forum.

Indien u niet alles op economisch gebied kunt lezen, dan kunt u ESB onmogelijk missen.

Dr. W. T. Kroese

Van algemene tariefverlagingen naar automatische inflatiecorrectie

DRS. J. VAN ARK*

Met de aanvaarding van het wetsontwerp met betrekking tot een jaarlijkse bijstelling van het tarief van de inkomstenbelasting en de loonbelasting, onder welke benaming de voorstellen voor een voortdurend wegnemen van de door de gezamenlijke werking van progressie en geldontwaarding veroorzaakte additionele druk van loonen inkomstenbelasting hun weg door het Parlement hebben afgelegd, lijkt een keerpunt bereikt in de naoorlogse ontwikkeling op het gebied der tariefaanpassing. De zes algemene herzieningen van het tarief van loon- en inkomstenbelasting laten zich naar de aard der aangevoerde argumenten ter rechtvaardiging indelen in twee groepen:

- a. de herzieningen van de jaren vijftig (1951, 1954, 1955), die nog sterk in het teken stonden van het naoorlogse herstel dat, naar gelang de produktie weer op gang kwam, de mogelijkheid bood de fiscale teugels enigszins te vieren;
- b. de herzieningen van de jaren zestig (1962, 1965/1967, 1970/1971), waarvan aanstonds werd aangekondigd dat zij slechts een (zekere) aanpassing aan de geldontwaarding betekenden.

Hoewel reeds in 1953, na de prijsstijgingen als gevolg van de Korea-crisis, werd onderkend dat een formele verlaging van het tarief noodzakelijk was om te voorkomen dat de last, die de belastingplichtigen te dragen kregen zwaarder zou worden dan aanvankelijk was beoogd bij de vaststelling van het tarief, was het in de jaren vijftig vooral de somtijds breed uitgemeten reële welvaarts-groei die een werkelijke verlaging van de belastingdruk mogelijk maakte. Door de stijgende behoeften aan collectieve voorzieningen neemt tijdens de jaren zestig de belastingdruk weer toe. Wat het tarief in zijn algemeenheid betreft beperkt men zich dan tot het extra verhogen van de belastingvrije voet en het restitueren van de inflatoire progressiekoppen, die naar hun aard geen verband houden met wijzigingen in de draagkracht der belastingplichtigen.

De sindsdien als juist aanvaarde methode voor een systematische aanpassing van het tarief aan de gedaalde koopkracht van het geld werd in 1960 geïntroduceerd als onderdeel van het wetsontwerp dat leidde tot de verlaging per 1 juli 1962. De dekking hiervan werd als voorheen gevonden via de normale budgettaire procedure. Bij de in 1964 voorgestelde verlaging wordt de ruimte voor de achterwaartse aanpassing aan de prijsontwikkeling vanaf 1960 gevonden door vooraf afstand te doen van de meer dan evenredige meer-opbrengst, die voort zal vloeien uit de te verwachten reële inkomensgroei. Eerst in 1969 wordt een synchronisatie bereikt in de berekeningen van budgettaire opbrengstderiving en de budgettaire ruimte in die zin dat de tariefaanpassing terzake van de prijsstijging gedurende de periode 1967-

1971 wordt gefinancierd uit de per definitie even grote inflatoire progressiekoppen, die zich in die jaren zullen manifesteren. Hiervoor is het wel noodzakelijk dat de tariefaanpassing anticipeert op de te verwachten prijsstijgingen tot 1971, een handelwijze die in 1964 onder invloed van het voorgenomen anti-inflatoire beleid nog uitdrukkelijk werd afgewezen. De wet op de jaarlijkse bijstelling van het tarief vormt op fiscaal terrein het uiteindelijke resultaat van het leren leven met de inflatie, zij het dat de werking van de wet desgewenst bij ministeriële beschikking beperkt kan worden tot minimaal 80% van de relevante prijsstijging.

Het is te verwachten dat de discussie omtrent de hoogte van de belastingdruk nu weer gevoerd zal worden tegen de achtergrond van de reële welvaartsontwikke-

Tabel 1. Macro-economische druk van inkomsten- en dividendbelasting (in % netto nationale inkomens)

1948:.....	10,40	1963:.....	10,24
1951:.....	8,90	1968:.....	11,19
1954:.....	8,21	1971:.....	11,90
1956:.....	8,65		

ling, waarbij in tegenstelling tot de jaren vijftig, waarin de additionele nationale middelen grotendeels aangevend konden worden voor uitbreiding van de particuliere bestedingen, nu de collectieve uitgaven wel aan het langste eind zullen trekken. Dat dit voor de tariefstructuur toch ook nog wel problemen met zich kan brengen mag o.a. blijken uit het feit dat de reële inkomensstijging niet alleen een vergroting tot gevolg zal hebben van het aandeel dat de overheid toevloeit in procenten van het nationale inkomen, maar dat ook de druk op de onderscheiden inkomenscategorieën een verschillend verloop zal vertonen al naar gelang de positie welke men op de progressielijn inneemt¹.

Anderzijds brengen de zich wijzigende opvattingen over de mate waarin de belastingdruk wordt afgewenteld met zich mede dat sterk getwijfeld moet worden aan de mogelijkheid tot een gedetailleerd toepassen van het principe der verdelende rechtvaardigheid waarop de huidige, grotendeels uit 1946 daterende, tariefstructuur gebaseerd is.

* De auteur, adj. directeur van de afd. Algemene Fiscale Politiek van het ministerie van Financiën, schreef dit artikel voordat de Miljoenennota 1972 verscheen.

¹ Voorlopig Verslag 10 789, no. 6, blz. 3.

Tabel 2a. Micro-economische druk van inkomsten- en loonbelasting op een waardevast inkomen (in %)

Inkomensniveau		1948		1954		1963		1971	
1948	1971	mar- gi- naal	ge- mid- naal	mar- gi- naal	ge- mid- naal	mar- gi- naal	ge- mid- naal	mar- gi- naal	ge- mid- naal
1.100	2.750	8	0,6	—	—	—	—	—	—
3.300	8.250	22	11	18	9,7	17	8,4	19	7,5
11.000	27.500	40	26	41	24	42	23	42	24
55.000	137.500	66	51	70	54	68	53	69	54

Tabel 2b. Micro-economische druk van inkomsten- en loonbelasting op een welvaartsvast inkomen (in %)

Inkomensniveau		1948		1954		1963		1971	
1948	1971	mar- gi- naal	ge- mid- naal	mar- gi- naal	ge- mid- naal	mar- gi- naal	ge- mid- naal	mar- gi- naal	ge- mid- naal
1.100	6.000	8	0,6	—	—	13	1,7	16	3,8
3.300	18.000	22	11	20	11	22	13	30	17
11.000	60.000	40	26	46	27	51	32	59	39
55.000	300.000	66	51	72	57	70	58	70	63

De corresponderende inkomensniveaus van 1948 en 1971 zijn gevonden met behulp van de volgende indexcijfers (1963 = 100):

	Prijsindex particuliere consumptie	Reëel nationaal inkomen per hoofd	Nominaal nationaal inkomen per hoofd
1948	58	65	38
1954	79	77	61
1963	100	100	100
1971	145	142	206

Bron: CBS: 70 jaren statistiek; CEP 1971, tabel C 3a.

Met uitzondering van de reële belastingverlagingen aan de voet die ook hun invloed hebben doen gelden op de lagere middeninkomens² kan uit tabel 2 worden afgelezen dat alle tariefwijzigingen te zamen juist tot gevolg hebben gehad dat met betrekking tot een waardevast inkomen de loon- en inkomstenbelasting in de loop der jaren een vrijwel constant deel van dit inkomen voor zich hebben opgeëist. De door de inflatoire progressiewerking opgeroepen tegenkrachten zijn kennelijk zo sterk geweest dat ondanks een geldontwaarding sinds 1948 van circa 60% de oorspronkelijke tariefstelling van de loon- en inkomstenbelasting vrijwel ongewijzigd gebleven is. De stijgende druk van deze belastingen moet dan ook geheel worden toegeschreven aan de reële inkomensstijging. Dat deze drukverzwaring zich nu ook in de lagere inkomensklassen doet gevoelen kan, gezien de tariefstructuur en de stijging van de reële inkomens, geen verwondering wekken.

Het is echter de vraag in hoeverre dit in overeenstemming is met de uitgangspunten der sociale voorzieningen, welke zeer minutieus de reële welvaartsontwikkeling als richtsnoer plegen te volgen. In dit verband is het minstens vermeldenswaard dat in het regeerakkoord (hoofdstuk 11 punt i) een welvaartsvaste norm is genoemd voor de hoogte van de belastingvrije voet, te weten voor een gehuwde met één kind het minimumloon + kinderbijslag.

Hoewel het uiteindelijke resultaat van de tariefwijzigingen dus neerkomt op een volledige inflatie-aanpassing, gepaard gaande met een structurele verhoging van de belastingvrije voet, heeft men bij de verschillende tariefherzieningen wel andere doeleinden beoogd. De ontwikkelingen in de aard van deze herzieningen, globaal gesproken van verlagingen naar aanpassingen, kunnen

het best worden gevolgd via een korte karakteristiek van de parlementaire behandeling van de betreffende wetsvoorstellen.

Tarief 1951

Nadat het nieuwe na-oorlogse tarief per 1 juli 1947 in werking is getreden, worden reeds op 20 september 1949 voorstellen ingediend om tot een verlaging van dit tarief te komen. Deze verlaging beoogt een reële verlichting van de druk van loon- en inkomstenbelasting teweeg te brengen ter compensatie van een verhoging van de woninghuren met 15%, de verlaging van een aantal consumentensubsidies en de verhoging van de omzetbelasting en personele belasting. Met name valt het op dat een zekere verschuiving van directe naar indirecte belastingen wordt voorgesteld. Naast het weinig zeggende Benelux-argument, ligt hier vooral de economische wens aan ten grondslag produktie en consumptie beter met elkaar in overeenstemming te brengen. De voorstellen op het gebied der loon- en inkomstenbelasting worden dus door een tweetal argumenten gedragen, te weten: stimulering van de produktie en reële compensatie van de lastenverzwaringen voor de belastingplichtigen met lagere en middelbare inkomens.

In het Voorlopig Verslag³ vragen sommige leden of — nu de lonen vrijwel algemeen met 5% zullen stijgen — verwacht mag worden dat het te derven bedrag van f. 150 mln. minder groot zal uitvallen en daarom een verdere verlaging zou kunnen worden overwogen. Het meest waarschijnlijk lijkt dat de vragenstellers hier het oog richten op de absolute nominale hoogte van de belastingontvangsten na inkomensstijging en belastingverlaging in vergelijking tot dezelfde grootheid zonder met beide gebeurtenissen rekening te houden. In hoeverre een dergelijke gedachtengang, waarin geldontwaarding en progressie geen rol spelen, werkelijk leeft is echter onduidelijk. De politieke discussie gaat hier verder aan voorbij maar heeft wel tot gevolg dat minister Liefwinck, nadat hij in hernieuwd overleg met de Commissie van Voorbereiding volledig compensatie heeft verkregen in de sfeer van de omzetbelasting, een verdere verlaging van de loon- en inkomstenbelasting met f. 30 mln. moet toestaan.

Het pakket maatregelen treedt uiteindelijk per 1 januari 1951 in werking, in welk jaar het prijsindexcijfer mede ten gevolge van de Korea-crisis met ruim 10% stijgt, terwijl de druk van loon- en inkomstenbelasting met 1,5 punt daalt waarvan circa 1 punt aan de tariefverlaging kan worden toegerekend.

Tarief 1954

Nadat op 12 juni 1953 gelijksoortige voorstellen zijn ingediend als welke tot de vorige tariefverlaging leidden, namelijk reële compensatie voor de eveneens voorgestelde huurverhoging, verschijnt op 14 september daaraanvolgend, tegelijk met de Memorie van Antwoord, een novelle die „overeenkomstig het alom levende verlangen” een meer algemene belastingverlaging in het vooruitzicht

² Dit betreft ongeveer de helft der belastingplichtigen.

³ 1403, no. 6, blz. 3.

stelt. Dat de regering een dergelijke verlaging nu verantwoord acht hangt samen met de vrij plotseling ingetreden internationale ontspanning, het ontstaan van een gunstig financieel-economisch beeld, tot uitdrukking komend in een krachtige ontplooiing van productie en export, en de overweging dat op iets langere termijn gerekend mag worden met een vermindering van de lasten van de oorlogsschadevergoedingen. Nu ook meet de regering breed uit dat in 1947 vanwege de uiterst moeilijke financiële omstandigheden, die ertoe noopten een maximaal mogelijke belastingopbrengst te verkrijgen, een tarief is ingevoerd dat zuiver vanuit een oogpunt van sociaal-rechtvaardige lastenverdeling bezien een te sterke stijging van het marginale belastingpercentage voor de middeninkomens inhield.

Na de snelle prijsstijging tijdens de Korea-crisis en de daarop volgende reële inkomensstijging komt nu ook het progressieprobleem om de hoek kijken. In het Voorlopig Verslag⁴ stellen vele leden dat door de nominale inkomensstijging en de formeel gelijkblijvende progressie de belastingdruk materieel zwaarder is geworden dan de na de oorlog aanvaarde druk en zij vragen zich af hoe de progressieschaal gewijzigd moet worden om dit te herstellen. Minister Van de Kieft en Staatssecretaris Van den Berge antwoorden cryptisch dat dit kan gebeuren door aanpassing aan de stijging van de kosten van levensonderhoud. In het voorgaande betoog, waar de indiening van de novelle ter sprake kwam, anticipeerden zij reeds hierop door de mededeling dat de regering voorts in haar overweging heeft betrokken dat de loonsverhoging, die met ingang van het volgend jaar te verwachten valt, automatisch de invloed van de progressie zou verscherpen. Het jaar 1954, aan het begin waarvan het nieuwe tarief reeds van kracht wordt, wordt gekenmerkt door zowel een matige prijsstijging als een matige groei van het reële inkomen (beide circa 4%). Mede dank zij de tariefverlaging, maar ook door de maximale omvang van de investeringsfaciliteiten bevindt de druk van loon- en inkomstenbelasting zich dat jaar met 8,2% op het dieptepunt.

Tarief 1956

Met de op 7 maart 1955 ingediende voorstellen tracht de regering de lijn van het fiscaal overheidsbeleid, dat gericht is op verruiming van de persoonlijke welvaartsfeer, door te trekken. Wederom wordt uitvoerig stilgestaan bij het nu wel volledige economische herstel, zodat thans een verlaging van het algemene niveau van lasten kan worden verwezenlijkt. Het optimisme gaat zelfs zo ver dat regering en parlement van mening zijn, dat deze verlaging onder meer in staat zal zijn een tegenwicht te vormen tegen de stijgende beweging van het binnenlandse prijs- en kostenpeil. Dit is niet zo verwonderlijk als het er uitziet als men bedenkt dat het prijspeil voor de gezinsconsumptie van 1951 tot en met 1956 in totaal met nog geen 10% is gestegen, terwijl het reële nationale inkomen per hoofd in die periode met circa 30% is toegenomen. Dit laatste feit zal er niet geheel vreemd aan zijn dat, hoewel de gevolgen van de progressiewerking nu geheel buiten de discussie blijven, ondanks de tariefverlaging per 1 september 1955 de druk van loon- en inkomstenbelasting zowel in 1955 als in 1956 iets toeneemt.

Een jaar later doet de bestedingsbeperking haar intre-

de, zij het dat op fiscaal terrein vooral de indirecte belastingen hun bijdrage moeten leveren. Maar schorsing van de investeringsfaciliteiten, prijsstijgingen en wat later (1959 en 1960) voortzetting van de reële inkomensgroei doen de druk van loon- en inkomstenbelasting weer stijgen tot dicht onder de 10%. Tijdens de jaren zestig zal meer en meer blijken, dat een toeneming van de welvaart juist een meer dan evenredige vraag naar collectieve voorzieningen oproept zodat het wenkende perspectief van de geleidelijk met de welvaarts-groei relatief afnemende omvang der op te leggen lasten wel definitief tot het verleden schijnt te gaan behoren.

Tarief 1963

Nadat het Kabinet-De Quay zijn aandacht eerst heeft gericht op de structuur van de belastingwetgeving om daaruit enkele economische en sociale knelpunten weg te nemen, hetgeen o.a. resulteert in een categorale verlaging van loon- en inkomstenbelasting voor de ongehuwden, acht zij ook wat betreft de belastingdruk in meer algemene zin een verbetering van het fiscale klimaat noodzakelijk. De voorstellen die op 20 september 1960 worden ingediend omvatten onder meer voor de eerste maal een belastingherziening volgens de thans gebruikelijke methode der inflatiecorrectie. De waardevermindering van het geld heeft er als gevolg van de „sluipende werking van de progressie” toe geleid dat de belastingverging van 1955 zelfs meer dan teniet is gedaan. Uitgaande van dat jaar wordt de stijging van de kosten der consumptieve bestedingen van gezinshuishoudingen gesteld op 12,5% (in de Memorie van Antwoord nader op 11,5%). Aan het andere uitgangspunt van de belastingherziening, een extra verhoging van de belastingvrije voet, kan gezien het uitgetrokken bedrag van f. 475 mln. niet met redelijkheid worden voldaan als niet de inflatieaanpassing tot 10% beperkt wordt. In het Voorlopig Verslag⁵ dringen verschillende leden aan, mede gelet op de doorgaande waardevermindering van het geld, op een toezegging van de regering dat de onderhavige herziening slechts een eerste stap is op een weg die verder moet worden betreden. Minister Zijlstra en Staatssecretaris Van den Berge beantwoorden deze opmerking wat minder principieel dan wellicht bedoeld is door te stellen dat het onderhavige voorstel slechts bedoeld is als een eerste stap op weg naar een verantwoord tarief, maar dat steeds een prioriteitenbepaling zal dienen plaats te vinden.

De invoering van het nieuwe tarief, hetgeen om conjuncturele redenen wordt uitgesteld tot 1 juli 1962, dringt de druk van loon- en inkomstenbelasting nog wel enkele tienden van procenten terug tot 10,2% in 1963, maar in het jaar daarop valt de loonexplosie, ter gelegenheid waarvan de druk bijna een vol punt oploopt.

Tarief 1968

Overeenkomstig het akkoord van Wassenaar, op basis waarvan in 1963 het Kabinet-Marijnen optreedt, worden op 12 augustus 1964 voorstellen bij het parlement ingediend die beogen de extra progressie-opbrengst, die

⁴ 3039, no. 4, blz. 14.

⁵ 6101, no. 12, blz. 3.

naar schatting in de komende kabinetsperiode gerealiseerd zal worden, te neutraliseren. Minister Witteveen en Staatssecretaris Van den Berge laten hun voorstellen vergezeld gaan van gedetailleerde berekeningen omtrent de ruimte die beschikbaar zal komen ingevolge bovenstaand uitgangspunt en de manier waarop zij deze ruimte wensen aan te wenden. Daarbij valt met name op dat de ruimte berekend wordt aan de hand van de reële (!) groei van het nationale inkomen over de vierjarige kabinetsperiode 1964-1967 (groei 4% per jaar, progressiefactor 1,33), waarbij de bewindslieden het niet juist achten bij een in hoofdzaak op de toekomst gerichte berekening reeds met eventuele inflatoire inkomenswijzigingen rekening te houden. Een bijzondere plaats kennen zij echter toe aan de uitdrukkelijk voor 1964 aanvaarde eenmalige bijstelling die een blijvende verhoging van het nominale nationale inkomen met zich brengt. Deze reeds nagenoeg vaststaande inflatoire stijging kan gesteld worden op rond 7%, zodat voor de ruimtetekening de trendmatige toeneming van het nationale inkomen hiermede verhoogd wordt. Het totaal beschikbare bedrag voor een verlaging van de tarieven van loon- en inkomstenbelasting wordt dan berekend op f. 1.050 mln., waarmee het mogelijk is zowel de belastingvrije voet extra te verhogen als de bekende correctiemethodiek toe te passen met betrekking tot de prijsstijging van 17% welke is opgetreden tussen medio 1960 (tot welk tijdstip de vorige aanpassing liep) en ultimo 1964.

Was de moderne correctiemethode reeds bij de vorige aanpassing geïntroduceerd, nieuw is dat nu ook het voor de verlaging beschikbare bedrag wordt gekoppeld aan een te verwachten extra progressie-opbrengst.

Dat de belastingdruk aan het eind van de kabinetsperiode 1964-1967 door een mogelijke verdere inflatoire inkomensstijging hoger kan zijn dan aan het begin van deze periode spreken de ondertekenaars van de Memorie van Antwoord⁶ niet tegen, maar aan de uitdrukkelijke uitnodiging toe te zeggen, dat dan alsnog een additionele tariefbijstelling zal worden voorgesteld gaan zij voorbij, gezien de voorzichtigheid die geboden is met betrekking tot de schattingen van de reële groei en van de progressiefactor. Later moet minister Witteveen verklaren dat de inflatoire progressie-opbrengst over de periode 1965-medio 1967 door het tussentijds opgetreden Kabinet-Cals geheel voor uitgaven is bestemd, zodat zich het theoretisch wat vreemde verschijnsel voordoet dat de extra progressie-opbrengst vanwege de reële groei aan de belastingplichtigen is gerestitueerd, terwijl een gedeelte van de extra progressie-opbrengst vanwege de geldontwaarding bestemd is voor een relatieve uitbreiding der overheidsuitgaven.

Toch ligt de druk van loon- en inkomstenbelasting in de jaren 1964 en 1968 vrijwel gelijk op een niveau van 11,2%. De tariefbijstelling die voor de helft per 1 juli 1965 en overigens per 1 juli 1967 in werking is getreden, corrigeerde het tarief voor een inkomensstijging van 25% naar een progressiefactor van 1,33. De gerealiseerde stijging van het nominale nationale inkomen was daarentegen circa 45%. Het lijkt echter waarschijnlijk dat de progressiefactor te hoog is geschat; tevens doen de invoering van de nieuwe wet Inkomstenbelasting per 1 januari 1965, de creatie van tariefgroep Ia per 1 juli 1967 en het vervallen van belastingbijdragen van f. 60 en minder met ingang van 1 januari 1968 hun matigende invloed gelden.

Tarief 1971

Op 15 september 1969 wordt tenslotte een wetsontwerp ingediend, dat ook in zijn considerans niet als voorheen een verlaging, maar een aanpassing van het tarief vermeldt. De opzet is nu slechts de inflatoire extra progressie-opbrengst te neutraliseren. De geldontwaarding is in haar huidige omvang dan een zodanig bekend verschijnsel geworden, dat de inflatie-aanpassing tevens betrokken wordt op nog komende prijsstijgingen. De berekening van de relevante prijsstijging staat vermeld in tabel 3.

Tabel 3.

	Prijsstijging	Correctie voor invloed indirecte belastingen en prijssubsidies	Basis tarief-aanpassing
Medio 1967 - medio 1968..	2,9%	1,4%	1,5%
Medio 1968 - medio 1969..	6,5%	2,1%	4,4%
Totaal cumulatief			6%

Aangezien de prijsstijging vooral in de tweede helft van bovenstaand tijdvak als excessief kan worden aangemerkt, komt het de indieners gerechtvaardigd voor om voor het tijdvak medio 1969-medio 1971 vooralsnog rekening te houden met een te corrigeren prijsstijging van niet meer dan ongeveer 5%, zodat voor de gehele kabinetsperiode kan worden uitgegaan van een relevante prijsstijging van rond 11%.

Hoezeer deze materie nu gemeengoed is geworden, mag blijken uit de opmerkingen die over en weer worden gemaakt:

- het verschijnsel is bekend: wanneer een stijging van het inkomen gepaard gaat met een even grote prijsstijging neemt de draagkracht van de belastingplichtige niet toe. Niettemin wordt de druk van de belasting wel zwaarder⁷.
- uitvoering van deze aanpassing komt deze leden, als een daad van simpele rechtvaardigheid, geboden voor⁸.

Gezien het feit, dat de tweede helft van de vorige verlaging pas op 1 juli 1967 in werking is getreden moet een beoordeling van deze laatste verlaging zich beperken tot een vergelijking van 1968 met 1971. In die periode zou de druk van loon- en inkomstenbelasting mogen stijgen met 0,9%. (= driemaal de jaarlijkse reële progressiekop van 0,3%) verminderd met 0,2% (voor de aanpassing van de belastingvrije voet per 1 januari 1969) is

Tabel 4.

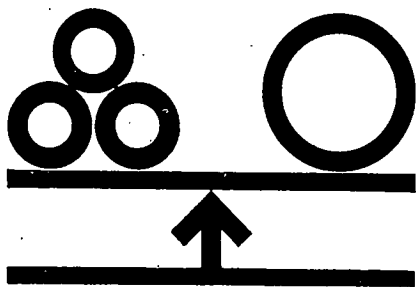
	Prijsstijging	Correctie voor invloed indirecte belastingen en prijssubsidies	Basis tarief-aanpassing
1967 - 1968	2,7%	1,1%	1,6%
1968 - 1969	6,3%	1,7%	4,6%
1969 - 1970	3,5%	0,1%	3,4%
1970 - 1971	6,0%	0,7%	5,3%
Totaal cumulatief	19,7%		15,6%

Bron: MEV 1970, tabel 4.6; MEV 1971, tabel 4.5; CEP 1971, tabellen III.9 en C 3b.

⁶ 7733, no. 15, blz. 3.

⁷ Memorie van Toelichting 10 308, no. 3, blz. 1.

⁸ Voorlopig Verslag 10 308, no. 5, blz. 1.

Geld- en kapitaalmarkt

Touwtrekken om de pariteit

Pecunia est ancilla si scis uti;
si nescis domina est.

Nu de jaarvergadering in Washington van de International Bank for Reconstruction and Development, de International Finance Corporation, de International Development Association en het International Monetary Fund weer achter de rug is, heeft het zin de balans op te maken van de huidige stand van zaken. De aandacht kan daarbij geconcentreerd worden op het IMF: daar immers zou de oplossing moeten worden gevonden voor de huidige impasse in het internationale monetaire bestel, een zaak van levensbelang, zowel voor de rijke als voor de arme landen. Het kon dan ook niet anders of het indrukwekkende betoog van Robert McNamara, de President van de Wereld Bank Groep, kreeg niet die aandacht, die het wel verdiende. De rijke landen zijn te gepreoccupeerd met hun eigen zorgen om nog veel aandacht te hebben voor de door McNamara behandelde problematiek van gezinsplanning, ondervoeding,

werkloosheid, ontwikkeling van de landbouw, strategie voor de industrialisatie en ontwikkeling van de internationale handel, welke geldt voor de arme landen.

In plaats daarvan concentreerde de aandacht zich op voorstellen om uit de ernstigste crisis, welke sedert Bretton Woods het internationale stelsel — zowel wat de betalingen als de handel betreft — bedreigt, te geraken. Zoals te verwachten was, waren de directe resultaten niet erg imponerend. Ieder die deze massale vergaderingen wel eens heeft bijgewoond weet dat de vele „private meetings” buiten de conferentiezalen van veel meer belang zijn dan het aanhoren van de stroom speeches welke de gedelegeerden uit de gehele wereld in de vergaderzaal zelf afsteken.

Een voortreffelijk werkend secretariaat zorgt er bovendien voor dat men niets mist, want de volledige teksten van al het gesprokene zijn onmiddellijk beschikbaar. Inzake de bekende geschilpunten welke de huidige impasse kenmerken is dan ook niet veel veranderd. De omvang van de revaluaties, al dan niet in combinatie met een devaluatie van de dollar, de opheffing van de 10% invoerbelasting, het terugdringen van de rol van de dollar door de sedert 1970 gecreëerde Speciale Trekkingsrechten, de rol van het goud, al deze problemen hebben nog niets aan actualiteit ingeboet. Integendeel zelfs!

Ik dacht dat het zinvol was de aan de orde gestelde vraagstukken onder twee hoofden te rubriceren: de vraagstukken die op korte termijn om een oplossing vragen en zij die op wat langere termijn aangepakt moeten worden. Wat de eerste categorie betreft, valt te denken aan de aanpassing van de pariteiten al dan niet in

combinatie met ruimere marges (het laatste was tijdens de jaarvergadering van 1970 al aan de orde gesteld toen de studie „The Role of Exchange Rates in the Adjustment of International Payments” aan de vergadering werd voorgelegd) en de afschaffing van de 10% importheffing.

Wat de vraagstukken betreft waarvan de studie wel direct ter hand moet worden genomen, doch waarvan de oplossing slechts op wat langere termijn kan worden verwacht, valt te denken aan de met name door Barber aangesneden problematiek van de herziening van de SDR's. Hoe interessant en noodzakelijk dit laatste ook moge zijn, vóór alles zal op zo kort mogelijke termijn een oplossing moeten worden gevonden, welke radicaal genoeg is om voldoende adem-pauze te geven voor een meer fundamentele benadering. Immers, de korte-termijnoplossing zal tot doel moeten hebben de voorwaarden te creëren welke voor enige tijd een redelijk verloop van het internationale handels- en betalingsverkeer garanderen. Gegeven de algemene voorkeur voor onderling gefixeerde pariteiten (met eventueel grotere marges) zal deze oplossing voor het betalingsverkeer in een aanpassing op een breed front van de pariteiten moeten worden gevonden en voor het handelsverkeer in met name de afschaffing

0,7%. Hierdoor ontstaat een verhoging tot 11,9%, die juist overeenkomt met de in de *Miljoenennota 1971* gepresenteerde cijfers, waarin de invloed van de conjuncturele verhoging van de tarieven met 3% (wiebel-tax) niet verwerkt is. Binnen deze driejaarsperiode heeft, verdeeld over 1 januari 1970 en 1 januari 1971, de gehele tariefbijstelling met 11% haar beslag gekregen. De relevante prijsstijging is daarmee echter niet onbelangrijk onderschat; zelfs over de hier beschouwde drie jaar bedroeg ze nog 14%.

Uit dien hoofde had nog een extra stijging van de belastingdruk met 0,2% verwacht mogen worden, een stijging die zich, zoals uit vorenstaande cijfers blijkt, niet heeft voorgedaan. Daar het saldo van de hier niet nader aangeduide invloeden op de opbrengst (investeringsfaciliteiten, wetswijzigingen) vrijwel nihil is kan,

hoewel de gevolgde berekeningswijze uiteraard niet meer dan een globale aanduiding geeft van de druk die verwacht kan worden, toch de vraag worden opgeworpen of de reeds tot 1,25 verlaagde schatting van de progressiefactor nog niet te hoog is vastgesteld.

Deze laatste algemene tariefherziening is gerealiseerd met toepassing van een voor het bereiken van het gestelde doel ontoereikende tabelcorrectiefactor. Te zamen met de nieuwe wettelijke regelen vormt zij echter het theoretisch sluitstuk van de door de inflatoire omstandigheden geïnduceerde ontwikkeling in het kader waarvan te beginnen per 1 januari 1972 het tarief jaarlijks wordt bijgesteld voor de opgetreden geldontwaarding.

J. van Ark

van de 10% importhetfing. Wordt deze oplossing niet op korte termijn gevonden, dan verzinken wij in een moeras van door zuiver nationale belangen ingegeven ad hoc maatregelen, welke als een boemerang kunnen werken en tot een vérgaande stagnatie in het internationale handels- en betalingsverkeer kunnen leiden.

Welke daarvan de consequenties voor een land als Nederland in deze kritieke conjunctuurfase zouden zijn, laat zich gemakkelijk raden. Na 15 augustus zijn de ontwikkelingen te dien aanzien bepaald niet bemoedigend geweest. Ook Nederland zelf heeft, vi coatus, al een aantal stappen op de heilloze weg terug moeten zetten. Zo volgde na het laten zweven van de guldenkoers in mei, welke stap gevolgd werd door begeleidende maatregelen zoals het niet meer vergoeden van rente op tegoeden van niet-ingezetenen, de speciale regeling voor de aankoop van Nederlandse obligaties door niet-ingezetenen, het O-circuit. Het staat voor mij wel vast dat deze regeling onvoldoende zal blijken, indien de spanningen in de vorm van een stijgend agio van deze O-gulden ten opzichte van de gewone gulden te groot worden. Dan zullen, bij voortbestaan van de huidige toestand van internationale monetaire anarchie, nieuwe maatregelen noodzakelijk zijn om dit gat te dichten, zoals misschien een speciale couponbelasting. Bovendien zijn er naast het obligatielek nog tal van andere lekken, zoals de leads and lags, en de directe investeringen. Dit alles illustreert de noodzaak om op korte termijn op internationaal niveau iets te doen.

Aan voorstellen heeft het niet ontbroken. In de tabel is een staatje opgenomen met de voornaamste voorgestelde revaluatiepercentages. Frappant is, dat de percentages steeds hoger lijken te worden. Wat dat betreft werkt de tijd in het voordeel van de Verenigde Staten. Het vraagstuk van een redelijke benadering van de onderlinge afstemming van de pariteiten blijft echter vooralsnog onoplosbaar; een politieke halszaak van de eerste orde. De thans bereikte agio's vormen als resultante van de zeer verwrongen vraag- en aanbodverhouding op de valutamarkten ook een uiterst onbetrouwbare basis voor een zelfs voorlopige fixering. Bovendien blijft er het risico bij een te hoge fixering dat binnen een periode van bijvoorbeeld 3 jaar het Amerikaanse

	Voorgestelde revaluatiepercentages				De facto a) revaluatiepercentages
	EG		IMF		
	studie van Ossola 3-9-1971	1e studie vóór 15-8-1971	2e studie 26-8-1971	3e studie 24-9-1971	
West-Duitsland	8	10	13,4	12,5	9,2
Frankrijk	1	4	7	—	6,1 b)
Italië	3	6	—	—	2,2
Nederland	5	—	—	—	6,9
België	3	—	—	—	5,9
Engeland	—	3	7	7,2	3,6
Canada	—	6	12	—	7,2
Japan	—	12	15	15,3	8,1
Zwitserland	—	—	—	—	3,0
Verenigde Staten	—	0	0	—3 à 5%	

a) De percentages drukken het disagio van de US \$ t.o.v. de verschillende valuta uit.
b) Financiële frank.

betalingsbalanstekort, dat in het eerste halfjaar van 1971 op „liquidity”-basis \$ 9,5 mrd. bedroeg, omslaat in een surplus op een moment dat de discussies over de wijziging van de SDR's nog niet rond zijn, hetgeen ook een heel ongewenste situatie zou kunnen doen ontstaan.

De eerstvolgende stap is de bijeenkomst van de Groep van Tien, van

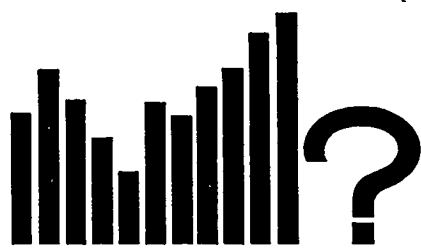
Deze rubriek wordt verzorgd door medewerkers van het Economisch Bureau van de AMRO-Bank te Amsterdam.

18 tot 20 oktober te Parijs. Op deze vergadering zullen de hierboven genoemde korte-termijnvraagstukken aan de orde komen. Hoewel het commentaar van een Amerikaans blad, luidende: . . . „the most knowledgeable speculation is that the best that can be hoped for, is an agreement by the Group's members to begin talking seriously. Any prompt, firm solutions — even to shortrange problems — would be a surprise”, wel erg somber is, is er alle reden om de komende besprekingen zonder al te veel illusies tegemoet te zien.

De voordracht die de Amerikaanse minister van Financiën Connally op 30 september jl. tijdens de IMF-vergadering hield, is in dit opzicht illustratief. Letterlijk zei Connally: „If other Governments will make tangible progress towards dismantling specific barriers to trade over coming weeks and will be prepared to allow market realities freely to determine exchange rates for their currencies for a transitional period, we, for our part, would be prepared to remove the

surcharge”. Mogen wij nu werkelijk de illusie hebben dat ooit aan deze voorwaarden voldaan kan worden? Zouden de overheden werkelijk alle controles ongedaan willen maken terwille van het vrije spel van vraag en aanbod met alle risico's, zowel voor hun eigen huishoudingen als voor een door speculatieve verwachtingen veel te hoog opgedreven revaluatiecijfer? Ik kan dit geen realistisch uitgangspunt noemen, alle optimistische geluiden in met name de Engelse pers, die van een verheugend compromis spreken, ten spijt. Bovendien bestaat in vele kringen ernstige twijfel of de Amerikanen werkelijk bereid zijn de 10% importhetfing ooit ongedaan te maken. Volgens velen is het een passend alternatief voor de BTW, welke Europa kent en die in het in de Verenigde Staten heersende fiscale systeem moeilijk doorvoerbaar is.

En dan komt „on top of it” nog de controverse over het goud. Is Amerika nu wel of niet bereid een beperkte devaluatie door te voeren en daarmee de goudprijs iets te verhogen? Het is niet uitsluitend een psychologisch vraagstuk, het raakt ook de aan het goud gekoppelde SDR's. Connally toont zich ook hier een stug onderhandelaar en wil van geen concessies weten. Zou hij zelf ook niet kunnen voorzien wat de uitslag van een stemming over deze zaak in het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden zal zijn? Immers, krachtens de Bretton Woods Agreement Act van 1946 is de bevoegdheid van de minister van Financiën om op grond van de Gold Reserve Act van 1934 over de pariteit van de dollar te beslissen, overgedragen aan het Congres. Dit betekent een

Prognotities

De meerjarenplanning van de gemeente Den Haag

In de *Miljoenennota 1972* wordt medegedeeld dat de regering een raming zal opstellen van de rijksuitgaven voor de jaren 1973 t/m 1975 op basis van het beleid, zoals dat in de begroting 1972 tot uitdrukking komt. Blijkbaar heeft de regering de moed nog niet helemaal opgegeven, want uit dit voornemen moet men de conclusie trekken dat de regering nog steeds de hoop, of minstens de illusie, koestert dat ze haar uitgaven zou kunnen plannen. Tot nu toe is er helaas nog niet veel van terecht gekomen. Het zal er wel op neerkomen dat we eind 1973 alvast iets over 1975 horen, concludeert Drs. R. M. de Haan in *ESB* van vorige week¹.

De belangstelling van de regering gaat overigens verder dan de rijksuitgaven. In de *Miljoenennota 1972* wordt tevens melding gemaakt van een werkgroep die zich verdiept in ramingen betreffende de behoeften aan financieringsmiddelen op middellange termijn van provincies en gemeenten. Ook vorig jaar werd in de *Miljoenennota 1971* reeds op het belang van de meerjarenplanning voor de

aanzienlijke beperking van de bewegingsvrijheid van de Minister.

Het kan niet anders of in het licht van de zo dramatische korte-termijnproblematiek behoren de vraagstukken op wat langere termijn inzake de fundamentele herziening van het stelsel van Bretton Woods een wat minder grote prioriteit te verkrijgen. De grote unanimiteit inzake de wens om tot een herziening van het stelsel te komen vermag de aandachtige beschouwer dan ook niet de tranen in de ogen te brengen. Meer dan ooit geldt hier „in the long run we are all dead”.

Dr. H. G. Advokaat

gemeenten geweest. Daarbij werd de verwachting uitgesproken dat een planmatig handelen van de gemeenten de begrotingstekorten zou kunnen verminderen.

Welnu, het Rijk heeft, ten dele, zijn zin gekregen. Een aantal gemeenten heeft inderdaad meerjarenplannen opgesteld. Wat dat betreft kan de rijksoverheid gerust haar petje afnemen: De gemeente Den Haag heeft bijvoorbeeld een investeringsplan opgesteld voor de periode 1971/1979 en mede op basis daarvan een prognose gemaakt van de begrotingspositie in de jaren 1972/1974².

Dit gaat heel wat verder dan de rijksoverheid ooit heeft gepresteerd. Nu moet men, om eerlijk te blijven, natuurlijk toegeven dat de ontwikkeling van de gemeentelijke uitgaven nog wel iets overzichtelijker, of moet ik zeggen minder onoverzichtelijk, is dan de ontwikkeling der rijksuitgaven. Bovendien speelt de gemeente enkele zwarte pietten door naar de rijksoverheid door er o.a. van uit te gaan, dat de tekorten op de vervoerbedrijven in de stedelijke agglomeraties wel door de rijksoverheid zullen worden gedekt en dat het niveau van de doeluitkeringen (politie, onderwijs e.d.) zodanig wordt aangepast dat het gemeentelijke tekort in die sectoren nominaal niet zal toenemen, waarbij uiteraard aan de rijksoverheid het probleem wordt overgelaten om de financiële behoeften in die sectoren te ramen.

Dit is zeker geen eenvoudige zaak. Alleen al een raming van de tekorten van de gemeentelijke vervoerbedrijven, die per gemeente sterk uiteenlopen, zal zeker de nodige hoofdbreken kosten. Het exploitatietekort van een gemeentelijk vervoerbedrijf is sterk afhankelijk van het totale verkeers- en vervoerbeleid in de gemeente, de tarievenpolitiek e.d. De autonomie van de gemeente speelt hierin dus een belangrijke rol.

Men kan zich afvragen, of het wel helemaal reëel is, de rijksoverheid te laten opdraaien voor de consequenties van het vrijwel autonoom gevoerde beleid van de gemeente. Tenzij de gemeente kan aantonen dat haar autonomie tamelijk beperkt is, m.a.w. dat haar niet veel keus overblijft. Alvorens hier nader op in te gaan, wil ik eerst nog wat algemene opmerkingen over het meerjarenplan maken.

Het nu gepubliceerde investeringsplan komt niet geheel uit de lucht vallen. Reeds in 1965 is een investe-

ringsplan voor de periode 1965/1974 gelanceerd. Daarna is er op ambtelijk niveau verder gewerkt en bovendien is er inmiddels een concept-structuurplan gepubliceerd. Het nu gepubliceerde investeringsplan is in belangrijke mate gebaseerd op dit concept-structuurplan en op de standpunten, neergelegd in andere reeds verschenen beleidsnota's.

Het is uiteraard bijzonder waardevol voor een beoordeling van het concept-structuurplan om nu ook de financiële consequenties daarvan te kunnen zien. In feite is het nu pas goed mogelijk om een verantwoord oordeel over het structuurplan te geven. Het is buitengewoon te waarderen, dat de gemeente dit heeft kunnen opbrengen. Uit de nota blijkt immers dat er binnen de gemeente nog geen geordende planning plaatsvindt. Hoewel dit op zichzelf droevig is, moet men er toch bewondering voor hebben dat het ambtelijke apparaat een dergelijk stuk al improviserend rond heeft kunnen krijgen.

In feite is dit toch wel een voorbeeld voor de rijksoverheid, die vele belangrijke nota's heeft geproduceerd zonder de financiële consequenties op papier te zetten. Men denke aan de Mammoetwet, de „Tweede nota inzake de ruimtelijke ordening in Nederland” e.d. Uit het feit, overigens, dat de meerjarenplanning voor een belangrijk deel is gebaseerd op het ontwerp-structuurplan, volgt, dat de nota op zichzelf geen taakstellende, maar slechts een indicatieve waarde heeft. Het structuurplan moet immers nog worden goedgekeurd.

Mocht de rijksoverheid nu, zoals in het begin van dit stukje is vermeld, inderdaad de hoop hebben gekoesterd dat meerjarenplanning de panacee zou zijn voor het wegwerken van begrotingstekorten, dan komt zij bedrogen uit. Uit de prognose van de begrotingspositie blijkt dat vanaf 1972 het tekort op de begroting jaarlijks met f. 8 mln. à f. 9 mln. zal toenemen. Dit wordt geheel veroorzaakt door een stijging van de rente- en afschrijvingslasten van niet-rendabele investeringen met f. 13 mln. à f. 14 mln. per jaar. Die investeringen zijn er dan ook naar. In de periode 1971

¹ Drs. R. M. de Haan: „Mistig uitgavenbeleid”, *ESB* van 6 oktober 1971.

² Gemeente 's-Gravenhage, *Verzameling 1971*, no. 469.

t/m 1974 is in totaal voor f. 1.275 mln. gepland. In de jaren 1975 t/m 1979 voor rond f. 1.100 mln. Hiervan is respectievelijk f. 500 mln. en f. 530 mln. als niet rendabel aan te merken.

Belangrijke investeringen zijn o.m. gepland voor de energievoorziening, de watervoorziening, voor bestemmingsplannen en voor recreatiegebieden. Bij sommige investeringen is de gemeente weer sterk afhankelijk van rijks- en andere instanties. Het plan om water uit de Andelse Maas te ha-

len (kosten f. 28 mln.) is bijv. afhankelijk van de bouw van waterzuiveringsinstallaties in de Maas (geraamde kosten ca. f. 300 mln.). Zeer grote bedragen zijn ook uitgetrokken voor bijzondere verkeersvoorzieningen, d.w.z. de aansluitingen voor invalwegen zoals de Leidsebaan, de Rotterdamse baan en de Utrechtse baan en voor diverse ringwegen. Kosten f. 160 mln. in 1971 t/m 1974 en f. 271 mln. in 1975 t/m 1979.

Dit brengt mij weer terug op de relatie met de tekorten van het ge-

meentelijke vervoerbedrijf. Is het niet zo, dat de omvang van het tekort van het gemeentelijke vervoerbedrijf rechtstreeks samenhangt met de mate waarin het de automobilist naar de zin wordt gemaakt, d.w.z. met de mate waarin het wegensysteem wordt verbeterd en de parkeervoorzieningen (kosten parkeergarages f. 10 mln.) worden uitgebreid? Wellicht is er toch een keuze mogelijk. Daarvoor verschaft deze nota over de meerjarenplanning nuttig materiaal.

P. Ressenaar

Ekonoom

Voor het Economisch Bureau van de Amro Bank zoeken wij een ekonoom. Het Economisch Bureau adviseert de directie van de bank in (makro-)economische aangelegenheden en volgt de ontwikkeling op de financiële markten in binnen- en buitenland. Daarnaast is het Bureau, in samenwerking met andere stafafdelingen, betrokken bij het onderzoek naar de toekomstige ontwikkeling van de Bank en de factoren die hierop van invloed zijn.

De aan te stellen fonctionaris zal na een korte stage in eerste instantie worden ingeschakeld in een klein team economen dat zich in het bijzonder bezig houdt met het analyseren van conjuncturele en monetaire ontwikkelingen in het buitenland.

In dit kader wordt tevens aandacht geschonken aan de Europese monetaire integratie en de structuur en ontwikkeling van het buitenlandse bankwezen.

Doorgroeimogelijkheden, zowel binnen het Economisch Bureau als naar andere staf- of lijnfuncties, zijn volop aanwezig. Onze voorkeur gaat uit naar iemand die, hetzij door studierichting (makro-ekonomie, keuzevakken als geld- en bankwezen, internationale ekonomische betrekkingen, e.d.), hetzij door ervaring in een soortgelijke functie, van een duidelijke belangstelling voor de genoemde problematiek blijkt geeft.

Omdat de te vervullen functie mede het schrijven van artikelen en het houden van voordrachten kan inhouden, wordt een goede uitdrukkingvaardigheid in woord en geschrift op prijs gesteld.

Belangstellenden nodigen wij uit een korte, bondige sollicitatiebrief te zenden aan de afdeling Centrale Personeelzaken Amro Bank, Herengracht 597, Amsterdam.

Amro Bank

„Delfgaaunummer” van Orbis Economicus, 14e jaargang no. 1, mededelingenblad van de Kring van Amsterdamse Economen, Nieuwe Doelenstraat 16-18, Amsterdam 1971, 95 blz., f. 5.

Dit speciale nummer van Orbis Economicus is uitgegeven bij gelegenheid van het afscheid van Prof. Dr. G. Th. J. Delfgaaun als hoogleraar aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, in 1970.

De inhoud luidt:

- Prof. Dr. A. J. van den Tempel: Delfgaaun emeritus;
Prof. Dr. P. Hennipman: Theorie en werkelijkheid;
Prof. Dr. C. Goedhart: Waar de prijstheorie verstek laat gaan;
Dr. N. J. M. Hardebol: De prioriteit van de zware industrie in de Sovjetunie;
Prof. Dr. A. Heertje: Inagaki over optimale economische groei;
Prof. Dr. C. D. Jongman: Vernieuwing van het internationale monetaire bestel;
Drs. J. J. Klant: Het nut van nut;
Drs. A. Pais: Isaac de Pinto en de VOC;
Prof. Dr. P. de Wolff: Overheidsplanning in Nederland.

Mededelingen

Najaars-efficiencydagen 1971

Het Nederlands Instituut voor Efficiency organiseert de Najaars-efficiencydagen 1971 op woensdag 24 en donderdag 25 november a.s. in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag.

Dit congres wordt gehouden onder het thema: „Doeltreffend besturen in een veranderende samenleving”.

Het NIVE beoogt met zijn najaarscongres een begin te maken met het ontwikkelen van wegen, die een systematische ervaringsuitwisseling tussen bestuurders van schijnbaar geheel ver-

De Stichting Sociaal Fonds Bouwnijverheid zoekt voor haar afdeling Pensioenfondsen op korte termijn contact met een

STATISTICUS

Hem zal worden opgedragen om, gebruik makend van beschikbaar cijfermateriaal, de directie in te lichten over trends en invloeden die de beleidsvoering kunnen beïnvloeden.

Ook het visueel maken van ontwikkelingen binnen het bedrijf ten behoeve van de jaarverslagen zullen tot zijn taak behoren.

De gedachten gaan uit naar een medewerker met een middelbare schoolopleiding die ACTUARIEEL A heeft gedaan of in het bezit is van het diploma STATISTISCH ANALIST.

Belangstellenden zullen worden verzocht medewerking te verlenen aan een psychotechnisch onderzoek.

Brieven met uitvoerige beschrijving van genoten opleiding en verkregen ervaring te richten aan de Stichting Sociaal Fonds Bouwnijverheid, afdeling Personeelszaken, Postbus 637, Amsterdam.

**STICHTING
SOCIAAL FONDS
BOUWNIJVERHEID.**
Jodenbreestraat 8-14
Amsterdam.

schillende organisaties uit alle sectoren van onze samenleving mogelijk maken.

Aan het congres werken mee: Dr. R. van Maanen, Prof. Drs. H. W. Lambers, Ir. P. H. Bosboom, Prof. Dr. J. C. M. Hattinga Verschure, Ir. J. M. Koopman, C. W. van de Griendt, Ir. W. J. Wolff, Ir. W. Hendriks, Ir. J. Smit, Prof. Drs. A. A. Kampfraath, Drs. H. J. Knottenbelt, Ir. A. J. de Wildt, C. J. P. van Westreenen en J. C. A. M. Vinken.

Nadere inlichtingen worden verstrekt door het NIVE, Parkstraat 18, Den Haag, tel. (070) 61 49 91, tst. 45.

Examen marktonderzoek 1971

Het eerstvolgende examen Marktonderzoek zal worden afgenomen op

zaterdag 27 november 1971 (deel I en II) en op zaterdag 29 januari 1972 (deel III en IV). Het examen is uitsluitend schriftelijk.

Examencommissie:

Prof. Dr. G. J. Aeyelts Averink (voorzitter), Prof. Dr. J. van Tulder (vicevoorzitter), R. Swier (lid) en G. Mulder (secretaris). Gecommitteerde namens het Ministerie van Economische Zaken: Prof. Dr. Ir. M. Th. G. Meulenberg.

De aanmelding voor dit examen sluit op 1 november 1971.

Examenprospectussen en inschrijfformulieren, alsmede alle andere gegevens inzake het examen zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van de examencommissie Marktonderzoek, Frederik Hendriklaan 110 te Leiderdorp.

AIESEC

AIESEC, Association Internationale des Etudiants en Sciences Economiques et Commerciales, is een onafhankelijke, door studenten geleide organisatie voor economie-studenten. Zij heeft tot doel op internationale basis een brug te vormen tussen de academische gemeenschap, het bedrijfsleven en de economie-student.

Om dit doel te verwezenlijken heeft AIESEC verscheidene projecten. Enkele van de belangrijkste hiervan zijn de wereldconferentie over International Transfer of Management Skills (ITOMS) die in november 1969 in Turijn plaatsvond, het Summer School Training Program en Prospecten, het kwartaaltijdschrift van AIESEC-International.

Een creatief en expansief redactie bureau voor bedrijfseconomische publikaties, gevestigd te Alphen aan den Rijn, wil zijn staf versterken met een

economisch journalist

wiens kennis en belangstelling speciaal uitgaan naar het bedrijfsleven. Bedoeld bureau voert de redactie over enkele periodieken, waaronder het maandblad Doelmatig Bedrijfsbeheer. Het redigeert voorts publikaties in boekvorm en brochurevorm op het gebied van bedrijfs-economie en management. De man, die wij zoeken, paart journalistiek vakmanschap aan wetenschappelijke belangstelling voor onderneming en ondernemerschap. Hij weet zich niet alleen in staat boeiende bedrijfsreportages te schrijven, doch ook informatieve

artikelen vorm te geven op allerlei gebieden van de bedrijfsvoering. Aan deze functie zijn enerzijds aantrekkelijke inkomensmogelijkheden verbonden, terwijl anderzijds goede kansen worden geboden tot persoonlijke ontplooiing. Leeftijd bij voorkeur tussen 25 en 40 jaar.

Sollicitatiebrieven, die uiteraard discreet behandeld zullen worden, kunnen gericht worden aan het adres van de Uitgever, Samsom Uitgeverij nv, ter attentie van de afdeling Personeelszaken, Wilhelminaplein 1 te Alphen aan den Rijn.

Het belangrijkste, dat AIESEC te bieden heeft, is echter de uitvoering van een internationaal stage-uitwisselingsprogramma voor economie-studenten uit de 50 aangesloten landen. Voor elke in Nederland verkregen stage kan AIESEC een Nederlandse student in de economische wetenschap de gelegenheid geven in het buitenland een stage te lopen.

De structuur van de organisatie omvat een Internationaal Secretariaat,

hetwelk bestaat uit twee betaalde economie-studenten, die een jaar aanblijven. In januari 1970 is het Secretariaat, dat een overkoepelend orgaan voor de 50 landen is, uit Genève verhuisd naar Rotterdam. Elk land heeft een Nationaal Comité, dat de activiteiten bundelt van de Lokale Comités. Er zijn 350 Lokale Comités in de wereld.

In Nederland zijn er 5 plaatselijke comité's, nl. aan de Economische fa-

culteiten van GU en VU te Amsterdam, de Rijksuniversiteit te Groningen, de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam en, de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg. Het werk aan de organisatie verbonden wordt geheel belangeloos door studenten verricht.

Inlichtingen zijn verkrijgbaar bij AIESEC - Nederland, Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.

Bij de afdeling onderzoek en statistiek ter gemeente-secretarie kan een

SOCIAAL-ECONOMISCH ONDERZOEKER

worden geplaatst.

Taak: De werkzaamheden van de afdeling bestaan uit het verrichten van onderzoek van zeer uiteenlopende aard. Zij omvatten onder meer het verkennen en inventariseren van het object, de mathematische en statistische bewerking van het materiaal, het interpreteren van de door het onderzoek verkregen gegevens en het concluderend rapporteren naar aanleiding van de gevonden resultaten.

Vereist: Opleiding drs. economie, sociale geografie of planologie en belangstelling voor kwantitatief gericht sociaal-economisch onderzoek.

Enkele jaren ervaring en bekendheid met enquêtetekniken strekken tot aanbeveling.

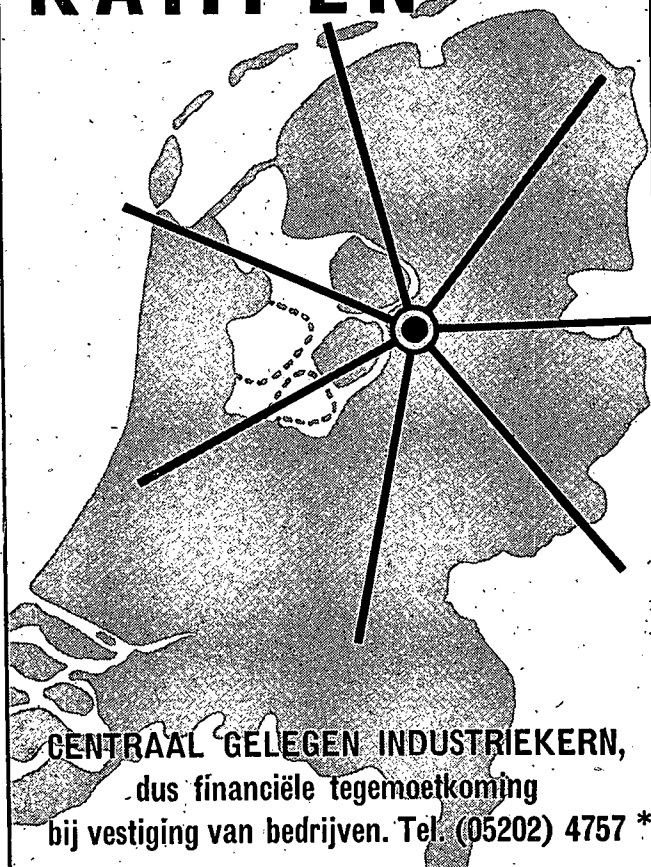
Afhankelijk van leeftijd en ervaring zal aanstelling geschieden in de rang van hoofdcommies (maximum f 2044,- per maand) of hoofdcommies 1e kl. (maximum f 2382,- per maand).

De premie A.O.W. komt voor rekening van de gemeente.
6% vakantietoelage.

Sollicitaties, binnen 8 dagen na het verschijnen van deze oproep, onder vermelding van nr. 71.184, te richten aan de directeur van personeelszaken, stadhuis Eindhoven.

**Bijbenen en bijblijven.
E.-S.B. maakt het mogelijk**

KAMPEN

Eigenlijk alles op het gebied van genummerd controle-drukwerk aan rollen.

ROELANTS
SCHIEDAM
afd. waarde-drukwerk

centraal instituut midden- en kleinbedrijf

vraagt een

HOOFD VAN DE AFDELING BEDRIJFSECONOMISCHE VOORLICHTING

Tot zijn taak behoort :

- Het leiding geven aan deze groeiende afdeling die thans bestaat uit een team van 12 bedrijfseconomische adviseurs, die zelfstandig adviezen uitbrengen aan ondernemers in het midden- en kleinbedrijf.
- De ontwikkeling van nieuwe adviesmethodieken en het geven van een inbreng ten aanzien van het algemene beleid van het C.I.M.K.
- Het deelnemen aan periodiek beleidsoverleg met de voorlichtingsdiensten der centrale middenstandsorganisaties.

In verband met de aard van het werk is het noodzakelijk dat zij, die belangstelling hebben voor deze functie, zijn afgestudeerd in de bedrijfseconomische richting met als keuzevak o.a. de administratieve organisatie. Verwacht wordt verder :

- Kennis van de problematiek van het midden- en kleinbedrijf en van de toepassingsmogelijkheden van de elektronische informatieverwerking in het midden- en kleinbedrijf.
 - Ervaring als bedrijfsadviseur en capaciteiten om leiding te geven aan een team van academici.
- Leeftijd omstreeks 35 jaar.
Het salaris is afhankelijk van leeftijd en ervaring en ligt binnen de schaal van f 30.000,— tot f 38.000,— per jaar (exclusief vakantietoeslag).
De secundaire arbeidsvoorwaarden zijn aantrekkelijk.
Een psychologische test maakt deel uit van de sollicitatieprocedure.

Sollicitaties kunt u richten aan de Directie van het Centraal Instituut Midden- en Kleinbedrijf
Osdorpplein 4,
Amsterdam.

DR. SLOOFF'S

Wegwijzer voor de Belegger

f 8,50

Een prettig leesbaar boekje voor hen, die gaarne wegwijs worden op het punt van beleggen; een ideaal naslagwerkje voor hen, die dit reeds zijn. Verkrijgbaar bij uw boekhandelaar of rechtstreeks bij de uitgever :

H. A. M. ROELANTS TE SCHIEDAM.

Houd terdege rekening met de lichtopbrengst van uw bedrijfsverlichting.

Hoge- en vooral blijvend hoge-lichtopbrengst is in vrijwel elk bedrijf van groot belang.

De lichtopbrengst van een „TL”-lamp hangt af van de kwaliteit van het fluorescerende poeder op de binnenwand.

Dit poeder moet precies de juiste samenstelling hebben. De korrels, hoe klein ook, moeten stuk voor stuk

van een bepaalde grootte zijn en de laag moet onverbrekelijk aan het glas zijn gehecht, anders gaat de lamp onherroepelijk steeds minder licht geven.

Samenstelling, korrelmaat en hechting zijn ideaal bij een Philips „TL”-lamp.

Op dit gebied beschikt Philips immers over een uniek arsenaal van kennis en technische hulpmiddelen.

Het speciale kenmerk van Philips „TL”-verlichting is dan ook: blijvend hoge lichtopbrengst.

U moet dit teken van zeven zekerheden kunnen zetten: V7

1. juiste lichtkleur, 2. hoog rendement, 3. blijvend goede lichtopbrengst, 4. grote bedrijfszekerheid, 5. minimale watt-verliezen, 6. volkomen aanpassing aan het bedrijf, 7. laag elektriciteitsverbruik.

Gratis: „Praktische wenken voor bedrijfsverlichting”

Ook voor uw bedrijf gemaakt!

Vraag dit verhelderende boekje aan bij: Philips Nederland n.v., afdeling Bedrijfsverlichting 1, Eindhoven.

PHILIPS

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat

t.b.v. de Commissie Vervoervergunningen

hoofd afdeling economisch onderzoek vac. nr. 1-2686/0936

De Afdeling Economisch Onderzoek bestaat uit een Bureau Research, waar de vraagstukken van meer algemene aard worden behandeld, en een Bureau Bedrijfsdoorlichting, waar de om vergunning vragende ondernemingen op hun bedrijfs-economische resultaten worden onderzocht.

Taak: naast het geven van leiding aan bovengenoemde afdeling, voorbereiden van adviezen aan de Commissie omtrent economische vraagstukken op het terrein van het personen- en goederenvervoer over de weg en bij de binnenvaart; onderhouden van interne en externe contacten.

Vereist: doctoraal examen Economie. Kennis van vervoerseconomie strekt tot aanbeveling.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, tot max. f 3805,- per maand.

Tel. inlichtingen onder nr. (070) - 24 43 88.

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat

t.b.v. de dienst Informatieverwerking van de Rijkswaterstaat

econoom of bedrijfskundig ingenieur vac. nr. 1-2294/0936

De dienst Informatieverwerking is ingesteld met het doel de aanwezige en de te verwerven kennis op het gebied van de automatisering bij de Rijkswaterstaat te bundelen en te bevorderen. De aan te stellen functionaris zal als senior-staflid deel uitmaken van de afdeling Wetenschappelijke Analyse. Betrokkene zal worden belast met het richting geven aan de oplossing van automatiseringsvraagstukken op het gebied van technisch-administratieve informatiesystemen, zoals besteksautomatisering, kostprijbewaking, projectbewaking en van overige beleidsinformatie.

Vereist: ervaring op het gebied van planning en organisatie in combinatie met kennis van informatica.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van ervaring, max. f 3163,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturenummer (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe en voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6½% vakantieuitkering

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (010) 26 02 60